

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Eesti ajaloo osakond

Karol Rätsep

**Eesti Vabariigi Pariisi saatkonna roll Eesti ja Prantsusmaa majandussuhte arendamisel aastatel
1921–1931**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Ago Pajur

TARTU 2015

Sisukord

1. KAAREL ROBERT PUSTA JA EESTI VABARIIGI PARIISI SAATKOND	7
2. MAJANDUSOLUD 1920. AASTATEL EUROOPAS, PRANTSUSMAAL JA EESTIS	14
2.1. Majandusolud Euroopas ja Prantsusmaal	14
2.2. Eesti majandus ja kaubandussuhted	16
3. EESTI JA PRANTSUSMAA KAUBANDUSSUHTED	21
3.1. Eesti–Prantsusmaa 1922. aasta kaubandusleping	21
3.2. Päritolutunnistuste küsimus	26
3.3. Eesti toodete tutvustamine näitustel	29
3.4. Sõjavarustuse ostmine Prantsusmaalt	34
3.5. Eesti–Prantsusmaa 1929. aasta kaubandusleping	37
3.6. Majanduskriisi mõju Eesti ja Prantsusmaa kaubandussuhetele	42
KOKKUVÕTE	45
SUMMARY	47
Kasutatud allikad ja kirjandus	49
Lisad	53

SISSEJUHATUS

Ressursside piiratuse tõttu tuleb riikidel oma vajaduste ja soovide rahuldamiseks tegeleda kaubavahetusega. Kaupu ja teenuseid imporditakse, sest need võivad olla odavamad ja parema kvaliteediga või puudub alternatiiv sootuks. Rahvusvaheline konkurents omakorda tagab siseriikliku innovatsiooni ja uute tehnoloogiate kasutuselevõtu, ekspordivõime areng viib jällegi tööhõive kasvule. Kaubavahetus võimaldab riigil spetsialiseeruda kindlate kaupade tootmisele, muutes tootmisprotsessi piisavalt efektiivseks ning tagades seeläbi konkurentsivõime rahvusvahelistel turgudel. Majanduslikest huvidest lähtuvalt loovad riigid oma kaubanduspoliitika. Eelpool kirjeldatu puudutab iseenesestmõistetavalt ka Eestit, mis oma piiratud ressurssidega suudab toota vaid väikese osa vajaminevast. Samas suurendab majanduse avamine sõltuvust naabrite juures toimuvast, mis võib viia välistest põhjustest tingitud šokkideni.

Enne iseseisvumist oli Eesti võrreldes Euroopaga majanduslikult mahajäänud Venemaa tsaaririigi provints, iseseisvaks toimetulekuks puudus rida majandusmehhanisme, sh oma raha- ja pangasüsteem.¹ 1920. aastatel aitas Ida- Euroopa riikide suhteliselt kiirele majanduslikule taastumisele kaasa majanduskaosest tulenev Venemaa ekspordi vähenemine, mille tõttu tõusid põllumajandussaaduste ja erinevate toorainete hinnad.² Eesti väliskaubanduse mahud kasvasid kiiresti ning selle suur osakaal Eesti majanduses tingis omakorda suurema sõltuvuse välisturust.³ 1920. aastate teiseks pooleks oli sõjast laastatud Euroopa jalule tõusmas. Ehkki Prantsusmaa majandus jäi Suurbritannia ja hiljem Saksamaa varju, suudeti kümnendi lõpuks saavutada päris head näitajad. Samuti kasvas Eesti ja Prantsusmaa omavahelise kaubanduse maht. Sellele positiivsele arengule tõmbas kriipsu peale 1929. aastal alanud ülemaailmne majanduskriis.

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on anda ülevaade Eesti kaubandussuhete arengust Prantsusmaaga ajavahemikul 1921–1931. Nii Eesti kui ka Prantsusmaa majanduslik struktuur omas sarnaseid jooni. Mõlemas riigis olid olulisel kohal tekstiilitööstus ning põllumajandus. See tähendas Eestile piiratumaid ekspordivõimalusi, ehkki piisavalt suurel Prantsusmaa turul oleks võinud leiduda koht väikeriigi kaupadele. Siinkohal saabki jälgida, millist reaalselt kasu tõi Eesti saadiku ja tervikuna välisesinduse tegevus kaubavahetuse arendamisel ning palju see sõltus ühe isiku (saadiku) huvist ja aktiivsusest. Perioodivalikul lähtusin 10-aastasest tsüklist,

---

¹ Pihlamägi, Maie. Eesti industrialiseerimine 1870–1940. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999. Lk 74.

² Valge, Jaak. Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924. Tallinn: Rahvusarhiiv, 2003. Lk 63.

³ Janusson, Juhan. Eesti majanduslik areng. Tallinn: Põllumajanduslik Konjunkturbüroo, 1932. Lk 41.

mis jäi Eesti 1921. aasta *de jure* tunnustamise ja Suurest depressioonist lähtunud majandusliku tagasilanguse vahele. Fookus on suunatud Eesti saatkonna tegevusele Pariisis, mis püüdis elavdada kahe riigi kaubanduslikku läbikäimist. Käesolevas uurimistöös ei ole püütud hõlmata kõiki aspekte Eestit ja Prantsusmaa majandusliku läbikäimise osas. Tähelepanu on suunatud autori hinnangul olulisematele momentidele. Nimetatud perioodil oli Eesti saadikuks Kaarel Robert Pusta, keda loetakse üheks väljapaistvamaks maailmasõdadevahelise Eesti Vabariigi diplomaadiks. Pariisi saatkonna rolli Eesti ja Prantsusmaa kaubandussuhete arengule ei ole senini uuritud.

Kahe suure sõja vahele jäänud Eesti Vabariigi väliskaubanduspoliitikat, väliskaubanduse teostamise meetodeid ning majandussidemeid teiste riikidega on uuritud tagasihoidlikult.⁴ Eesti olulisemad kaubanduspartnerid Lääne-Euroopas olid tol perioodil Suurbritannia ja Saksamaa – kaks suurt tööstusriiki, kuhu sai eksportida Eesti põllumajandus- ja metsasaadusi. Sealt omakorda imporditi reeglina tööstuskaupu. Saksamaa ja Suurbritannia rolli Eesti väliskaubanduses on erinevates uurimustes lähemalt vaadeldud. Prantsusmaa näol oli küll tegemist ühe Euroopa suurema majandusega, kuid selle riigiga kaubanduslik läbikäimine on jäänud erinevate autorite vaateväljast kõrvale.

Eesti ja Prantsusmaa suhteid maailmasõdade vahelisel perioodil ei ole väga uuritud. Tarmo Türksoni diplomitöö hõlmab vaid aastaid 1934–1940 ning keskendub üksnes poliitilistele suhetele.⁵

Sõdadevahelise perioodi majandusteemasid puudutavatest teostest võib esile tõsta 1932. aastal Juhan Janussoni kirjutatud „Eesti majanduslik areng“, kust leiab ülevaate tööstusest, kaubandusest, põllumajandusest, rahandusest jm.⁶ Samalt autorilt ilmus 1937. aastal „Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail“, kus vaadeldakse majandust iseseisvuse esimestel aastatel, sellele järgnenud majanduskriisi ning edasisi arenguid.⁷ Juba 1934. aastal ilmus Ants Piibu dokumentide ja mälestuste raamat Eesti välispoliitika algusaastatest, kust leiab viiteid ka K. R. Pusta tegevusele. Kordustrükk anti välja peale Teist maailmasõda Rootsisis.⁸ Andmeid ja artikleid väliskaubanduse kohta pakub ka kuukiri „Eesti Statistika“.⁹

---

⁴ Pihlamägi, Maie. Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. Tallinn: Argo, 2004. Lk 9.

⁵ Türkson, Tarmo. Eesti–Prantsuse poliitilised suhted 1934–1940. Diplomitöö. Tartu: Tartu Ülikool, 1992.

⁶ Janusson, Juhan. Eesti majanduslik areng. Tallinn: Põllumajanduslik Konjunkturbüroo.

⁷ Janusson, Juhan jt. Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1937.

⁸ Piip, Ants. Tormine Aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917–1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus, 1934. Piip, Ants. Tormine Aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917–1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Örebro: Kirjastus Vaba Eesti, 1966.

⁹ Riigi Statistika Keskbüroo. Eesti Statistika: kuukiri. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo, 1922–1940.

Nõukogude kirjanduses Prantsusmaa–Eesti majandusliku kui ka diplomaatilise suhtluse kohta adekvaatsed teosed puuduvad.

Antud teema seisukohast olulisim autor on Maie Pihlamägi kes on teinud põhjaliku ülevaate Eesti Vabariigi kaubandussuhetest kahe maailmasõja vahel, Eesti väliskaubanduspoliitikast, tööstuse ning põllumajanduse arengust jpm.¹⁰ Hando Runneli koostatud kogumik sisaldab K. R. Pusta artikleid, kirju ja kõnede tekste.¹¹ K. R. Pusta mälestused aga on välja antud koguni korduvalt – esialgu mitme eraldi köitena ning alles hiljuti ka ühtede kaante vahele koondatutena.¹² Eero Medijaineni uurimus annab ülevaate Eesti Välisministeeriumi ja välisesinduste tegevusest sõjaeelsel perioodil ning sisaldab ka peatükki Eesti Vabariigi Pariisi saatkonna kohta.¹³ Majandusajaloo seiskohalt tuleb veel nimetada Jaak Valge monograafiat, mis keskendub Eesti majanduspoliitikale aastatel 1918–1924.¹⁴

Peamiselt kasutasin Riigiarhiivis (ERA) Välisministeeriumi fondis (957) leiduvaid materjale. See fond hõlmab kõigi muu saatkonna tegevust iseloomustavate dokumentide kõrval ka saadiku ettekandeid Välisministeeriumile. Samuti pakkusid rohkem huvi fondis Eesti saatkond Pariisis (1585) ja fondis Kaubandus- ja tööstusministeerium (73) asuvad dokumendid, sh saatkonna kirjavahetus kaubandusküsimustes. Eesti saatkond Pariisis edastas lisaks sisepoliitilistele ülevaadetele ka majanduslikke kokkuvõtteid. Vaadeldava perioodi esimestel aastatel esitati ettekandeid Prantsusmaa majanduse kohta ebaregulaarselt, perioodi lõpus vähemalt kord kuus. Pariisi Eesti saatkonnast läkitatud andmeid võib pidada siiski pealiskaudseteks, ehkki aruannete maht aasta-aastalt suurenes. Sõjaväe Varustusvalitsuse fondile (498) tuginesin andmete otsimisel Eesti relvaostude kohta. Loomulikult on antud töös kasutatud kaduvväikest osa andmetest, mida Riigiarhiiv sisaldab.

Bakalaureusetöö koosneb sissejuhatausest, kolmest peatükist, kokkuvõttest, kasutatud allikate ja kirjanduse loendist ning lisadest. Esimeses peatükis antakse ülevaade vaadeldaval perioodil Eesti Vabariigi Prantsusmaa saadikuks olnud K. R. Pusta diplomaatilisest karjäärast. Samuti leiab esimesest peatükist lühiülevaate Pariisi saatkonna esimestest tegevusaastatest. Teise

---

¹⁰ Pihlamägi, Maie. Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940.

¹¹ Pusta, Kaarel Robert. Kontrastide aastasada. Koostaja Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 2000.

¹² Pusta, Kaarel Robert. Kehra metsast maailma: mälestusi. Esimene vihk. Tartu: Noor-Eesti, 1936. Pusta, Kaarel Robert. Kehra metsast maailma: mälestusi. Esimene vihk. Stockholm: EMP, 1960. Pusta, Kaarel Robert. Saadiku päevik. New York: Kultuur, 1964. Pusta, Kaarel Robert. Saadiku päevik. Tallinn: Olion, 1992. Pusta, Kaarel Robert. Kirjad kinnisest majast. Stockholm: EMP, 1966. Pusta, Kaarel Robert. Kehra metsast maailma; Saadiku päevik; Kirjad kinnisest majast. Tallinn: Eesti Päevaleht: Akadeemia, 2010.

¹³ Medijainen, Eero. Saadiku saatatus: välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997.

¹⁴ Valge, Jaak. Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924.

peatüki eesmärk on selgitada Euroopa, Prantsusmaa ja Eesti majanduslikku olukorda 1920. aastatel. Töö kolmas osa vaatleb konkreetselt Eesti ja Prantsusmaa kaubandussuhteid, keskendudes eriti 1922. ja 1929. aastal sõlmitud kaubanduslepingutele ning andes ülevaate nii eelläbirääkimistel tõusetunud olulisematest küsimustest kui ka sõlmitud lepingutest enestest. Samuti analüüsitakse kolmandas peatükis 1929. aastal alanud Suure majanduskriisi mõjusid Eesti–Prantsuse kaubandussuhetele, Eesti kaupade tutvustamist Prantsusmaal (erinevatel näitustel osalemist) ja Eesti relvaoste Prantsusmaalt. Töö kolmas osa keskendub Eesti Vabariigi saadiku ja saatkonna panusele, mis puudutas kaubandussuhete arendamist läbi vaadeldava kümnendi.

1. KAAREL ROBERT PUSTA JA EESTI VABARIIGI PARIISI SAATKOND

Kaarel Robert Pusta (1883–1964) oli Eesti poliitik ja diplomaat, kelle elutöö oli seotud Pariisiga.¹⁵ Prantsusmaale sattus tulevane diplomaat juba 20. sajandi alguses. Võimuvastaste lendlehtede, keelatud kirjanduse omamise ning levitamise eest arreteeriti K. R. Pusta 1904. aastal. Ehkki ta peatselt vabastati, otsustas ta siiski mõneks ajaks välismaale lahkuda. K. R. Pusta käis Pariisis elades emigrantide „Vene kõrgemas sotsiaalteaduste koolis“ ning Montmartre'i rahvaülikoolis, tegi kaastööd Tartu „Uudistele“ ning suhtles teiste Pariisis elavate eestlastega, kunstnike Jaan Koorti ja Aleksander Prometiga.¹⁶

Pärast Eestisse naasmist ja enne Eesti Maanõukogu poolt moodustatud välisdelegatsiooni liikmeks määramist 1918. aasta alguses, jõudis ta veel töötada Eesti ajalehtede toimetustes. Aastatel 1906–1908 töötas K. R. Pusta „Virulases“. See oli suhteliselt väikese tiraažiga ajaleht, kindlaid aastatellijaid oli lehel 8000 ümber, ilmus Tallinnas ja omanikuks oli Jaak Järv.¹⁷ „Päevalehes“ töötas K. R. Pusta enne Esimest maailmasõda mitu aastat, olles 1913. aastal ühtlasi lehe vastutav toimetaja. „Päevaleht“ oli suurema tiraažiga, 1913. aasta lõpuks tõusis see üle 16 000 eksemplari, ilmus Tallinnas ja välja andis Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.¹⁸

Eesti välispoliitika alguseks sobib lugeda 25. augustit 1917, kui Maanõukogus arutati Eesti välispoliitilisi orientatsiooniküsimusi ning otsustati, et moodustada tuleb välismaale saadetav delegatsioon. Detsembris koostati delegaatidele laiade volitustega mandaadid ja diplomaatilise esindaja tunnistused.¹⁹ 10. jaanuaril 1918. aastal otsustasid Maavalitsus ja Maanõukogu oma koosolekul saadikutele kaasa anda memorandumi poliitilise seisukorra kohta Eestis, mille vormistamine lõplikul kujul tehti ülesandeks K. R. Pustale ja Ferdinand Kullile.²⁰

Prantsusmaa tarbeks koostatud volikirjale kirjutasiid alla Maavalitsuse abiesimees Konstantin Konik ja Maanõukogu abiesimees Nikolai Kõstner. See volitas K. R. Pustat esitama Prantsuse välisministrile „Deklaratsiooni poliitilise olukorra kohta Eestis“.²¹ Delegaadid pidid kaasalisatud memorandumit üle andma ja siis koos valitsuste vastusega tagasi tulema.²² Jaanuari lõpuks 1918 täiendati delegatsiooni nii, et sinna kuulusid nüüd: F. Kull, Mihkel Martna, Karl

---

¹⁵ Pusta 2000, lk 9.

¹⁶ Pusta 2010, lk 32–87.

¹⁷ Ibid. Lk 70; Eesti Entsüklopeedia VIII. Tartu: KÜ Loodus, 1937. Lk 1114.

¹⁸ Pusta 2010, lk 87, Eesti Entsüklopeedia 7. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1994. Lk 589.

¹⁹ Jaan Poska oma ja meie ajas: artikleid ja mälestusi. Peatoimetaja Küllö Arjakas. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2010. Lk 294.

²⁰ Piip 1966, lk 96.

²¹ Pusta 2010, lk 131–132.

²² Piip 1966, lk 99.

Menning, Ants Piip, K. R. Pusta, Jaan Tõnisson ja Eduard Virgo. Delegatsiooni liikmeks saab samuti nimetada Venemaal tegutsenud Julius Seljamaad, ehkki temal kontakt teiste delegatsiooni liikmetega puudus.²³

Peagi saadeti saadikud läbi Soome välismaale. Nad sattusid keset Soome kodusõda ning jõudsid Ahvenamaale punaste abiga.²⁴ Märtsiks 1918 olid Stockholmi jõudnud kõik delegatsiooni liikmed, sh K. R. Pusta. Üsna varsti sõitsid A. Piip, K. R. Pusta ja E. Virgo Londonisse, et Eesti Vabariigile ja Eesti Ajutisele Valitsusele Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia tunnustust taotleda.²⁵ Pärast lühiajalist koos tegutsemist lahkusid 5. mail Londonist K. R. Pusta ja E. Virgo, et sõita Prantsusmaale. Juba 8. mail esitasid nad Prantsuse välisminister Stéphane Pichonile „Deklaratsiooni poliitilise olukorra kohta Eestis“. S. Pichon võttis K. R. Pusta ja E. Virgo vastu 12. mail ning järgmisel päeval saabunud vastuskirjas tunnustas Prantsusmaa Eesti Maanõukogu *de facto* ja klausliga, et Eesti tulevane staatus pannakse paika rahukonverentsil. Ühtlasi võeti K. R. Pusta vastu kui Eesti Ajutise Valitsuse ametlik diplomaatiline esindaja. Pärast samasisulise memorandumi esitamist Itaalia valitsusele mai teises pooles sõitis E. Virgo tagasi Skandinaaviasse. Siinkohal olgu märgitud, et Suurbritannialt ja Itaalialt saadi Eesti Maanõukogule *de facto* tunnustus vastavalt 03. ja 29. mail 1918.²⁶

Pariisi jäänud K. R. Pusta võttis endale abiliseks 63-aastase Andres Dido, kellega ta oli tutvunud sajandi alguses Pariisis Montmartre'i rahvaülikoolis. A. Dido andis oma panuse dokumentide koostamisel ning tõlkimisel. Samuti tekkisid meie diplomaatilisel esindajal 1918. aasta suvel ja sügisel esimesed tutvused kõrgete Prantsuse ametnike, senaatorite, endiste ministrite, saadikute jt.²⁷ Sama aasta sügisel üüriti ruumid, mis muudeti esinduskorteriks.²⁸ K. R. Pusta suhtles tihedalt Londonis resideeruva A. Piibuga, nad pidasid pikema nõupidamise 29. septembrist kuni 20. oktoobrini Pariisis, kus kooskõlastasid omavahel olulisemaid teemasid (Eesti välispoliitika, suhted naabritega, riigikaitse, tulevane rahukonverents jne). 20. oktoobril esitati ühiselt liitlaste parlamentide vahelisele kongressile Londonis erimemorandum. Selles loodeti, et nimetatud kongress toetab Eesti Vabariigi tunnustamist ja osavõttu rahukonverentsist.²⁹ Novembris taotles K. R. Pusta Prantsuse valitsuselt laenu Ajutisele Valitsusele 1 miljoni frangi ulatuses,

---

²³ Tuomioja, Erkki. Jaan Tõnisson ja Eesti iseseisvus. Tallinn: Varrak, 2010. Lk 138.

²⁴ Jüri Vilms mälestustes. Koostaja Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1998. Lk 467.

²⁵ Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Dokumente ja materjale. Koostaja Heino Arumäe; Tiit Arumäe. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi Kirjastus, 1993. Lk 44–45.

²⁶ Piip 1966, lk 143–253.

²⁷ Pusta 2010, lk 145–150.

²⁸ Medijainen 1997, lk 140–141.

²⁹ Piip 1966, lk 310–321.

delegatsiooni tarbeks.³⁰ Seda laenuaotlust ei rahuldatud, seoses Ajutise Valitsuse naasmisega riigi etteotsa. Prantslased leidsid, et nüüd saab Ajutine Valitsus delegatsiooni finantseerimisega ise hakkama.

Esimene maailmasõda lõppes 11. novembril 1918 Compiégne'i vaherahuga, mille järel läks võim Eestis õige pea üle Ajutisele Valitsusele. Kopenhaagenist sõitsid enamus välisdelegatsiooni liikmeid tagasi kodumaale, välja arvatud A. Piip ja K. R. Pusta, kellest esimene jäi Londonisse ja teine Pariisi. Londonisse saabus ka E. Virgo.³¹

Detsembris 1918 moodustas välisminister Jaan Poska teise välisdelegatsiooni, mille ülesandeks oli Eesti esindamine rahukonverentsil. J. Tõnissoni jätkamist juhina ei toetanud K. R. Pusta ja A. Piip ning esimese saatkonna liikmete arvates tuli välisminister nüüd kindlasti koosseisu lülitada. Euroopasse jäänud A. Piibu, K. R. Pusta ja E. Virgo osalemine teise välisdelegatsiooni tegevuses ei tekitanud küsimusi.³²

1919. aastal tegeles K. R. Pusta suhtumise kujundamisega Euroopas tulevasse Eesti riiki. Muuhulgas keskenduti suhetele Venemaaga, ehkki Eesti ja Venemaa staatus ei olnud veel selgunud. Samuti tutvustas K. R. Pusta Prantsuse ajakirjandusele olukorda Eestis, sõlmis kontakte.³³ Lisaks andis ta oma panuse praktilisemate teemade osas, näiteks Ameerika Punase Risti poolt Eestisse ravimite ja meditsiinitarvikute saatmisega seotud küsimuste lahendamise.³⁴

1920. aastal keskendus K. R. Pusta peamiselt Eestile *de jure* tunnustuse hankimisele, millega oli omakorda seotud Rahvasteliitu astumine. Prantsusmaa oli siinjuures seisukohal, et enne tunnustamist ei saa nimetatud organisatsiooni liikmeks astuda.³⁵ 26. jaanuaril 1921 tunnustas Eesti vabariiki *de jure* Liitlasriikide Kõrgem Nõukogu, kuhu kuulusid Belgia, Itaalia, Jaapan, Prantsusmaa ja Suurbritannia. Pärast Eesti *de jure* tunnustamist nimetati K. R. Pusta erakorraliseks saadikuks ja täievoliliseks ministriks Belgiasse, Prantsusmaale ja Itaaliasse.³⁶ Oma volikirjad esitas K. R. Pusta nimetatud riikide valitsustele vastavalt märtsis, mais ja juunis 1921. aastal.³⁷

---

³⁰ K. R. Pusta A. Piibule, 04.11.1918 – ERA f 1585, n 1, s 2, l 12.

³¹ Jaan Poska oma ja meie ajas 2010, lk 297.

³² Ibid. Lk 299–307.

³³ Aruanne, „Lõunasöök Prantsuse ajakirjanduse esitajatele“, 30.03.1919 – ERA f 957, n 11, s 100, l 7–8.

³⁴ K. R. Pusta Välisministeeriumile, 24.10.1919 – ERA f 957, n 4, s 4, l 19.

³⁵ K. R. Pusta välisministrile, 10.11.1920 – ERA f 1585, n 1, s 109, l 1–10.

³⁶ Pusta 2000, lk 533.

³⁷ Pusta 2010, lk 197–198.

Samuti juhtis ta erinevatel rahvusvahelistel konverentsidel Eesti delegatsiooni (nt 1922. aastal Genova konverentsil). K. R. Pusta oli Pan-Euroopa liikumise keskjuhatuse, Rahvusvahelise Õiguse Akadeemia ja Rahvusvahelise Diplomaatilise Akadeemia liige ning valiti 1923. aastal Rahvasteliidu täiskogu abiesimeheks.³⁸ Aastatel 1924–1925 jõudis ta olla lühiajaliselt välisministri ametis ja vaadeldava perioodi lõpus (1928–1932) saadikuks Hispaanias. Just 1920. aastatel võib teda nimetada Eesti välispoliitika üheks olulisemaks isikuks, kes oli seotud välisdelegatsioonide tegevusega ja Eestile tunnustuse hankimisega. Lisaks oli ta saadikuks ühes Euroopa suurriikidest.

Pärast pikka teenistust Prantsusmaal töötas ta ajavahemikus 1932–1934 Eesti Vabariigi Poola, Rumeenia ja Tšehhoslovakkia saadikuna Varssavis; seejärel 1935. aastal Rootsi, Taani ja Norra saadikuna Stockholmis. Lahkumine Prantsusmaalt oli K. R. Pustale emotsionaalselt raske ja isegi hirmutav, seoses keeruliste välispoliitiliste väljakutsetega N. Liidu, Poola ja Saksamaa suhetes.³⁹ Skandinaaviast kutsuti K. R. Pusta juba 1935. aasta detsembris tagasi Tallinna, sest tema nimi oli üles kerkinud vabadussõjalaste valitsuse välisministri kandidaadina. Mais 1936, pärast pool aastat kestnud eeluurimist, lõppes asi küll õigeksmõistmisega sõjaringkonnakohtus, kuid K. R. Pusta jäi siiski mõneks järgnenud aastaks välisteenistusest eemale. Ta naasis 1936. aastal Pariisi ning oli kümnendi lõpus Eesti Vabariigi saatkonna eriülesannetega nõunik.⁴⁰

Kui võtta aluseks riigikontrolli andmed, siis algas Pariisi esinduse iseseisev majandamine 1. augustil 1919. aastal.⁴¹ Eesti Vabariigi saatkond asus 1936. aastani Pariisis kolmekorruselises majas Rue de Magellan'il Place de l'Etoile ja Avenue des Champs-Élysées' lähedal. Hoone asus heas rajoonis, erinevate riigiasutuste läheduses.⁴² Jaanuaris 1921 palus K. R. Pusta Eesti Välisministeeriumil kinnitada Pariisi esinduse lõplik koosseis. Saadiku nägemuse järgi tuli ametisse nimetada viis ametnikku: saadik, I sekretär, ajakirjandusatašee, raamatupidaja ja tõlk.⁴³ Päril sellisel kujul saatkonna koosseis siiski ei kujunenud.

Kogu vaadeldava perioodi vältel (1921–1931) oli Eesti saadikuks Pariisis K. R. Pusta, välja arvatud välisministriks oleku ajal, kui saadiku kohuseid täitis ajutiselt Välisministeeriumi poliitilise osakonna juhataja August Schmidt.⁴⁴

---

³⁸ Pusta 2000, lk 534.

³⁹ Medijainen 1997, lk 150.

⁴⁰ Pusta 2010, lk 459.

⁴¹ Medijainen 1997, lk 139–140.

⁴² Türkson 1992, lk 5.

⁴³ Medijainen 1997, lk 145.

⁴⁴ Eesti Vabariigi esitajad väljamaal. Tallinn: Välisministeerium, 1924. Lk 6.

1922. aastal loodi saatkondades diplomaatiliste sekretäride ja 1923. aastal atašeede ametikoht. Sekretärid ja atašeed pidid koguma informatsiooni, seda läbi töötama, hoidma end kursis ajakirjanduses ilmunuga, osa võtma vajalikest kohtumistest jms. Pariisi saatkonnas olid vaadeldaval perioodil I sekretärina ametisse nimetatud: oma diplomaadi karjääri Prantsusmaal alustanud arst Juhan Leppik (1922–1923), hilisem Välisministeeriumi ning Varssavi ja Skandinaavia esinduste ametnik Artur Haman (1923–1925), erinevates saatkondades I ja II sekretärina töötanud Reinhold Kask (1925–1930) ning Välisministeeriumi ametnik ja 1922. aastal Pariisi saatkonna atašeenä töötanud Jüri Sammül (1930–1934).⁴⁵ Saatkonna atašeenä tegutses 1923. aastal hilisem majandus- ja rahandustegelane Viktor Ploom ning alates 1923. aasta teisest poolest kuni 1940. aastani Karl Kukk.⁴⁶ Sõjaväeatašeedeks olid Pariisis: kapten Richard Tomberg (1924), kolonelleitnant Jaan Junkur (1924–1929) ja kolonelleitnant Artur Bernhard Normak (1929–1934).⁴⁷ Lisaks saadikule, I sekretärile ja atašeedele olid saatkonna juures 1920. aastatel loodud ametikohad prantslasest abiliste – erasekretäri ja masinakirjutaja – jaoks.⁴⁸

Eesti saatkond Pariisis edastas Tallinna nii sise- ja välispoliitilisi ülevaateid kui ka majanduslikke kokkuvõtteid. Viimastes käsitleti väliskaubanduse seisu, hindade liikumist, uusi kaubandust mõjutavaid seadusi, konkreetsete kaupade (nt kartulite) hinda, kaubanduslike kokkulepete sõlmimist kolmandate riikidega, tööstustoodangu mahtu, riigikassa sissetulekut, kaubanäitusi, frangi kursiga seotud teemasid jne. Samuti koostati ülevaateid tähtsamatest tööstus- ja põllumajanduspiirkondadest, sadamalinnadest, olulisematest ekspordiartiklitest, vilja saagikusest, elukallidusest, analüüsi mõne olulise tööstusharu (söekaevandamine, metallurgia, põllumajandus) hetkeolukorda. Majandusteemade ülevaadete esitamine ei olnud vaadeldud dokumentide põhjal kümnendi esimeses pooles regulaarne tegevus, lühemaid aruandeid konkreetse teema või teemade kohta koostati sagedasti. Kümnendi teises pooles esitati juba suhteliselt mahukaid majandusülevaateid teatud pikema perioodi või suurema teema kohta. Neile lisandusid kuuaruanded. Dokumendid olid allkirjastatud saadiku, hiljem enamasti I sekretäri poolt. Tegemist polnud pelgalt faktide edastamisega, aruanded sisaldasid endas ka analüüsi.⁴⁹

---

⁴⁵ Eesti välisteenistus: biograafiline leksikon 1918–1991. Koostaja Triin Mulla; Peep Pillak; Jüri Trei; Heini Vilbiks. Tallinn: Välisministeerium, 2006. Lk 17, 163.

⁴⁶ Medijainen 1997, lk 148–149.

⁴⁷ Eesti välisteenistus 2006, lk 163.

⁴⁸ Medijainen 1997, lk 149.

⁴⁹ Eesti Saatkond Pariisis, 1918–1940. – ERA f 1585.

Versailles'i rahu järgselt üritas Prantsusmaa ajada kogu Euroopat hõlmavat poliitikat, stiimuliks oli Saksamaa võimaliku tugevnemise ärahoidmine ja vastutöötamine enamlikule Venemaale. Siit tulenevalt tekkis soodne pinnas koostööks (sh majanduskoostöö) Ida-Euroopa riikidega.⁵⁰ 1930. aastal kirjutas K. R. Pusta: “Pariisi Eesti saadik on ühtlasi akrediteeritud Belgias ja Hispaanias. Tema on ka peakonsul nendes riikides. [...] Pariisi saatkonna väljaläinud kirjade arv kõigub aastas viie ja kuue tuhande vahel. [...] Prantsuse ajakirjanduse informeerimine meie kaubalepingutest, majanduse ja rahanduse seisukorrast ja tähtsamatest sündmustest on muidugi üks saatkonna ülesanne. [...] Igast vähegi tähtsast küsimusest informeeritakse otsekohe välisministeeriumi ja teisi vabariigi asutusi. [...]”⁵¹ Saatkonna ülesanneteks olid muuhulgas Eesti äritegelastele vajadusel Prantsusmaa seadusandluse selgitamine ning abistamine sidemete loomisel.

Lisaks saatkonnale tegutsesid 1931. aastaks Eesti konsulaadid järgmistes Prantsusmaa linnades: Le Havre, Lyon, Marseille, Rouen ja Bordeaux. Asekonsulaatide asukohaks olid Dunkerque ning Boulogne-sur-Mer. Alžeerias asusid konsulaat ja asekonsulaat vastavalt Alžiiris ja Oranis.⁵² Regulaarseid majandusaruandeid edastas ka Bordeaux Eesti konsulaat. Nendest võis leida erinevaid teemasid: Alžeeria puiduturust, börsi tegevusest, uuest ehitusseadusest, streikidest, Prantsusmaa-Venemaa kaubandusest, kaubanduslepingutest jne.⁵³

K. R. Pusta osales meeeldi erinevate rahvusvaheliste komisjonide töös, nautis diplomaatilist läbikäimist. Kuid kaasaegsete hinnangud tema kohta olid vastukäivad. Eesti diplomaat Oskar Öpik kirjutab oma mälestusteraamatus: “Oleks aga ühekülgne arvata, et Pustal ei olnud edu. Temal oli hea positsioon ja palju tutvusi Pariisis ja Genfis. [...] Kuna ta oli täis imetlust kõige eest, mis oli Prantsuse oma, tunnistas miljöö kombeid ja mängureegleid ilma vähemagi kriitikata. [...]”⁵⁴ Professor Eero Medijainen on kirjutanud: „Väga karmi hinnangu Eesti saadikule ja ühtlasi saatkonnale andis 1932. aastal parajasti Pariisis õppiv Georg Meri, kes abitööjõuna oli ka saatkonna käsutuses: „Pusta sinne positsioon oli halvem, kui ma Tallinnas omale suutsin ette kujutada.“ [...] Raudteejaamas saatsid Eesti saadikut teele vaid tema perekonnaliikmed ja saatkonna ametnikud: „14 aastase siinviibimise kohta on see ikkagi iseloomustav.““⁵⁵

---

⁵⁰ Pusta 2010, lk 157.

⁵¹ Pusta 2000, lk 121–122.

⁵² Eesti Vabariigi esindajad välismaal. Tallinn: Välisministeerium, 1931. Lk 21–22.

⁵³ Kaubandus- ja tööstusministeerium, 1918–1929. – ERA f 73.

⁵⁴ Mamers, Oskar. Kahe sõja vahel. Stockholm: EMP, 1957. Lk 110.

⁵⁵ Medijainen 1997, lk 147, 150.

Eesti saatkond Pariisis jäi Eesti majandusarengu seisukohalt siiski ebaoluliseks, väga tihedaid kaubandussuhteid kahe riigi vahel ei tekkinud. Tallinna suurem huvi oli toetumine Prantsusmaale, kui Rahvasteliidu juhtivale riigile. 1932. aastal lõppes K. R. Pusta teenistus Pariisis.

2. MAJANDUSOLUD 1920. AASTATEL EUROOPAS, PRANTSUSMAAL JA EESTIS

2.1. Majandusolud Euroopas ja Prantsusmaal

Sõjajärgsed aastad Euroopa majanduses olid keerulised. Tänu sõjaaegse majanduse rahastamisele, võlgade kuhjumisele, taastamistöodele ning osade riikide puhul reparatsioonidele oli üks tõsisemaid probleeme inflatsioon (eriti Saksamaal, Austrias, Ungaris, Poolas ja Itaalias). Riigid, mille territooriumi suurus muutus pärast sõda tugevalt, vajasisid pikka aega oma majanduse korrastamiseks. Austria, Ungari, Poola, Rumeenia ja Jugoslaavia vajasisid selleks aastakümneid.⁵⁶ Keerulisest olukorrast leidsid ennast ka vastselt tekkinud Ida-Euroopa riigid. Toiduainete, toorainete ning esmatarbekaupade nappus oli Euroopas tavapärane.⁵⁷

Eraldi grupi moodustasid sõjas neutraalseks jäänud maad: Holland, Hispaania, Norra ja Šveits, mis suurendasid oma sisemajanduse kogutoodangut perioodil 1923–1924. Ehkki ka nemad ei pääsenud üldisest majanduskliima jahenemisest, kui sõja lõppedes oli puudus toormest, turgudest ja energiakandjatest. Sellele lisandus sõjajärgne elavnenud rahvusvaheline konkurents.⁵⁸

Rahandussüsteemi taastamine kulges samuti raskelt. Seda takistasid esmajärjekorras kuhjunud riiklikud võlad ning valuutade erinevad sõjaaegsed ja -järgsed inflatsioonitempod, mis välistasid naasmise 1914. aastal kehtinud kursside juurde,⁵⁹ ehkki fikseeritud vahetuskurssidega süsteem oli toiminud suurepäraselt. 1930. aastateks liikusid siiski pea kõik Euroopa valuutad tagasi kullastandardile, mis oli tekkinud 19. sajandi teisel poolel.⁶⁰

Esimesed märgid majandusolukorra paranemisest hakkasid Euroopas paistma 1923. aastal. Enamikus riikides hinnad stabiliseerusid ning järgnevad paar aastat nägid kõrget majanduskasvu, arenesid kaubandus ning rahvusvahelised majandussuhted. 1925. aastaks ületas maailmakaubanduse maht 1913. aasta näitajad, millega võib sõjajärgse taastamisperioodi lugeda lõppenuks.⁶¹ Kui 1914. aastal oli maailma impordi väärtus 20 miljardit dollarit, siis 1929. aastaks oli see kasvanud 36 miljardini. Tuleb märkida, et selles mängis oma osa hinnakasv. Tööstustoodangu järsu tõusu Prantsusmaal, Saksamaal ning Ühendkuningriigis kümnendi teisel poolel tagas nõudlus ehitusmaterjalide ning uute kaupade (jalgrattad, autod,

---

⁵⁶ Berend, Ivan T. *An Economic History of Twentieth-Century Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. Lk 51.

⁵⁷ Valge 2003, lk 63–64.

⁵⁸ Berend 2006, lk 52.

⁵⁹ Pajula, Hardo. *Majanduslik inimene ja poliitiline loom*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014. Lk 204.

⁶⁰ Tortella, Gabriel. *The Origins of the Twenty First Century. An Essay on Contemporary Social and Economic History*. London; New York: Routledge, 2009. Lk 173,183.

⁶¹ Valge 2003, lk 65.

raadiod, mööbel, riided) järele. See omakorda tähendas vabrikute rajamist ja tööstuse kaasajastamist. Rahvusvahelise kaubanduse tõus oli aukartustäratav.⁶² Peaaegu kõik riigid Euroopas saavutasid majandusliku progressi 1920. aastatel ja enamus neist saavutas või ületas sõjaeelse sissetulekute ja tootmise taseme hiljemalt kümnendi lõpuks.

Siiski ei olnud üldpilt positiivne kõikjal ja kõiges. Jaak Valge on kirjutanud: „Samal ajal kui uuemate kaupade – elektrienergia, elektriaparatuuri, autode, kunstiidi – toodang ületas 1925. aastal sõjaeelse järsult, jäid vanad tootmisharud endiselt pödemä. Kivisöe kaevandamine, laevaehitus, terasetootmine kannatasid terava konkurentsi ja langenud hindade tõttu, tootmisvõimsused olid alakasutatud. Ka kaebasid talupojad igal pool, et nende toodangu hinnad on langenud liiga omahinna lähedale.“⁶³ Kergetööstus kasvas väga aeglaselt või jäi sõjaeelsele tasemele.

Prantsusmaa kannatas sõjas tugevasti. Sõjategevus oli haaranud *ca* 60 tuhat ruutkilomeetrit, kus asusid olulised kaevandused ja tööstusettevõtted. Riik oli olnud enne sõda kreditor, kuid sõja lõppedes leidis ennast sügavates võlgades. Tööstuse ja põllumajanduse toodang oli kukkunud 40% võrrelduna 1913. aastaga, kaupade eksport langenud drastiliselt.⁶⁴ Okupeeritud alade põllumajandusele mõjusid pikki aastaid kestnud katsumused kohati täiesti laostavalt. Varem tuli sealt aga 1/5 riigi kogusaagist. Väiketalude massilisele laostumisele aitasid kaasa ka põllumajandussaaduste madalad hinnad siseturul ja sektori madal tehniline tase.⁶⁵ Lisaks kasvanud rahakäibe ja mõõdukale maksude laekumisele maadles Prantsusmaa eelarvedefitsiidiga, mis langes 1919. aasta 42 miljardilt 9 miljardi frangini 1924. aastaks. Riigi kaotused sõjas moodustasid 1,4 miljonit meest,⁶⁶ seetõttu konkureerisid maa ja linn vähenenud tööjõu pärast. Aastatel 1921–1926 lahkus linna peaaegu kümnendik töötajatest.⁶⁷

Erinevalt Saksamaast ei pidanud Prantsusmaa küll reparatsioone maksma, kuid tasumist ootasid sõjalaenu ja ülesehitamist sõjas purustatud alad. Nende eesmärkide saavutamiseks kulutati palju raha, eeldades, et reparatsioonid annavad riigile lisavahendeid. See lootus ei olnud määratud täituma ning tähendas frangi kursi nõrgenemist ja inflatsiooni kümnendi esimestel aastatel. Prantsuse valitsus stabiliseeris frangi kursi ja riigieelarve 1920. aastate keskel.⁶⁸

---

⁶² Heaton, Herbert. *Economic History of Europe*. New York: Harper & Brothers, 1948. Lk 692.

⁶³ Valge 2003, lk 65.

⁶⁴ Berend 2006, lk 50.

⁶⁵ Krinal, Valner. *Maailma majanduse arengust II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1995. Lk 116–117.

⁶⁶ Valge 2003, lk 82–83.

⁶⁷ Heaton 1948, lk 438.

⁶⁸ Clough, Shepard B.; Rapp, Richard T. *European Economic History: the Economic Development of Western Civilization*. New York: McGraw-Hill, 1975. Lk 426.

Loomulikult mõjutas valuuta kõikumine kaubavahetust. Koos raha väärtuse langusega kallinesid välisriikidest sisseveetavad tooted.

Prantsusmaa tööstus ja põllumajandus olid sõjajärgseil aastail tugevasti halvatud, kuid sellest hoolimata toimus küllalt kiire taastumine. Kümnendi keskpaigaks saavutasid või ületasid põhilised majandusnäitajad sõjaeelse taseme. Tööstustoodang saavutas sõjaeelse taseme 1924. aastal, põllumajandustoodang aga 1925. aastal.⁶⁹

Frangi ametlik liikumine kullastandardile leidis aset 25. juunil 1928 vastu võetud seadusega. 1920. aastate lõpus paranesid Prantsusmaa majandusnäitajad veelgi.⁷⁰ Ehitustegevus riigi ida- ja põhjaosas tekitas nõudluse ehitusmaterjalide, sh tarbeesemete järele. Ehkki Prantsusmaa tööstus saavutas 1929. aastal parimad näitajad enne Teist maailmasõda, ei suudetud tööstustoodangu üldmahult võistelda Ameerika Ühendriikide, Saksamaa ja Inglismaaga. Ekspordi osas suurenes rasketööstuse osatähtsus. 1920. aastatel möödus tööstuse osakaal riigi kogutoodangus põllumajandusest, tõustes 56%-ni.⁷¹

Ehkki Euroopa majandus elas aastatel 1925–1929 üle tõusu, oli see siiski riigiti erinev. Ida-Euroopa näitajad olid mõnevõrra isegi paremad – eriti Ungaris, Rumeenias ja Tšehhoslovakkias. Kümnendi lõpus tõusid majanduslikult esile Prantsusmaa ja Belgia. Aastaks 1929 oli Prantsusmaa tööstustoodang sõjaeelsest tasemest 30-40% kõrgem, sissetulekud inimese kohta veerandi võrra ja ekspordimahud 50% võrra suuremad.⁷²

Erinevalt paljudest riikidest algas majanduskriis Prantsusmaal 1930. aastal ning lõppes alles 1935.⁷³

2.2. Eesti majandus ja kaubandussuhted

Aastatel 1915–1917 evakueeris tsaarivalitsus Eestist osa suurtööstusettevõtteid, peaaesjalikult metalli- ja laevatehased. 1918. aastal kannatas tööstus tooraine, kütuse ja tööjõu puuduse all, mistõttu töötasid paljud vabrikud ja tehased osalise tööajaga või peatasid tegevuse sootuks.⁷⁴ Põllumajanduses oli palju maad söödis, puudus oli tööjõust ning loomadest. Järgnenud Vabadussõda lükkas majanduselu korrastamise veelgi edasi.

---

⁶⁹ Clough jt 1975, lk 419.

⁷⁰ Valge 2003, lk 85.

⁷¹ Krinal 1995, lk 112–114.

⁷² Aldcroft, Derek H. The European Economy 1914-2000. London; New York : Routledge, 2001. Lk 39-41.

⁷³ Krinal 1995, lk 117.

⁷⁴ Pihlamägi 2004, lk 21.

Pärast Nõukogude Venemaaga rahu sõlmimist 1920. aasta veebruaris loodeti, et kaubavahetus ja transiit Venemaaga taastub. Kuna Eesti oli Tartu rahulepingut sõlmides esimene Nõukogude Venemaaga ametlikes suhetes riik, siis lühikese perioodi vältel saavutati tugev positsioon idanaabri transiidivedudes ning kulla (ja teiste väärtuste) müügi vahendamises. Kuid 1923. aasta alguseks olid majandussuhted Nõukogude Venemaaga kahanenud drastiliselt. Eesti poliitika taolise suhete vähendamise poole ei püüelnud. Jaak Valge sõnul “Majanduslikus mõttes ei eraldanud Eesti end Venemaast, vaid Venemaa tõukas Eesti eemale.”⁷⁵ Seega muutusid paar aastat pärast iseseisvumist suhted naaberriigiga keerulisteks ning soodsaid kaubandussuhteid enam luua ei õnnestunud. Nüüd ei olnud värskest tekkinud riigil muid tõsiselt võetavaid alternatiive, kui oma pilgud läände suunata ja muutuda riigiks, mis oleks seotud Euroopa majandusega.

Enne iseseisvumist oli Eesti tegutsenud osana suure turuga Vene impeeriumist. Teistesse riikidesse liikus Eestist kaupu minimaalselt. See omakorda tähendas, et majanduse ümberorienteerumine ja Vene turust eemaldumine osutus keeruliseks.⁷⁶ Seega oli Eesti majandus kümnendi alguses väga raskes olukorras, tootmismahud olid sõja-aastail järsult kukkunud. Uute turgude otsimisega tehti alles algust, siseturg oli aga väike ning rahva ostujõud madal.

Eesti väliskaubanduses oli 1918. aastal kehtestatud litsentsisüsteem, mida võib nimetada ka kaubavahetuse riiklikuks monopoliks.⁷⁷ Korrapärasem kaubavahetus algas kevadel 1919, kui 1. aprillil andis liitlaste blokaadikomitee loa Eestiga kaubandus- ja postiühenduse sisse viimiseks.⁷⁸ Eesti väliskaubanduses kehtinud piiranguid hakati kõrvaldama pärast 1920. aasta oktoobris toimunud Brüsseli rahvusvahelist majanduskonverentsi. Järgmisel aastal lõpetati senine litsentsikorraldus impordi osas, väljaveo litsentsid kaotati lõplikult 1922. aasta 10. aprillist.⁷⁹ Samal ajal võeti väliskaubanduslepingute sõlmimisel kurss enamsoodustuse põhimõttele. 1920. aastate lõpuks oli Eesti nimetatud põhimõttest lähtuvalt sõlminud rea kokkuleppeid endale olulisemate kaubanduspartneritega.

Enamsoodustusklausel tähendas, et pärast ühe riigi poolt tehtud soodustusi teisele laienesid need ka kolmandale riigile, tingimusel, et sellega oli sõlmitud enamsoodustusleping. Selline

---

⁷⁵ Valge 2003, lk 348–356.

⁷⁶ Ibid. Lk 351.

⁷⁷ Klesment, Martin. Eesti väliskaubanduspoliitikast kahe maailmasõja vahelisel perioodil (Eesti–Saksa kaubandussuhete baasil) – *Ajalooline Ajakiri* 2000, nr 1 (108), lk 82.

⁷⁸ Valge 2003, lk 131.

⁷⁹ Janusson jt 1937, lk 78, Valge 2003, lk 183.

loogika oli vägagi kasulik väikeriikidele, kes võitsid suuremate omavahelistest kokkulepetest.⁸⁰ Eesti Vabariik sõlmis esimesed kaubanduslepingud Suurbritanniaga 20. juulil 1920 ja Soomega 1921. aasta lõpus. Sellele järgnes juba leping Prantsusmaaga 7. jaanuaril 1922. aastal.⁸¹

Pärast Vabadussõja lõppemist, sai Eesti suunata oma tähelepanu majanduse rekonstrueerimisele ja arendamisele. Analoogselt muule Euroopale toimus Eesti majanduse ülesehitus kuni aastani 1925, sama aasta kevadeks oli ühtlasi läbi viidud suurem osa maareformist.⁸² Riigi majanduslikku olukorda parandas 1921. aasta hea põllusaak, mis rahuldas siseturu vajadused ning andis isegi ülejäägi väljaveoks.⁸³ Tekstiili- ja paberitööstus suutsid riigilt saadud laenuga tootmistegevust arendada ning sisenesid oma kaupadega lääne turule. Uute tootmisharudena asutati trikotaaži-, suka ja soki-, maiustuste-, likööri-, margariini-, makaroni- ja jalatsitööstus jms.⁸⁴

Siiski ei sujunud kõik tagasilöökideta. Valitsuse laenupoliitika (üritati taaselustada suurtööstust) tulemusel tekkis 1923. aastal rahanduskriis, mis on oma mõjult isegi võrreldav majandusliku depressiooniga 1930. aastate alguses. 1924. aastast muudetud majanduspoliitika aitas taastada majandusliku stabiilsuse ning saavutada majanduse (sh väliskaubanduse) edasise kasvu. Samas kadus lõplikult lootus Venemaaga normaalsete majandussuhete taastamise osas. Jaak Valge on kirjutanud: „1. detsembri kommunistide mässukatse tõestas avalikkusele, et idaturule suunatud lootused ei ole mitte üksnes asjatud, vaid ka ohtlikud.“⁸⁵

1920. aastate teisel poolel jätkati 1924. aastal paika pandud majanduspoliitika suunda. Ühele poole saadi panga- ja rahareformiga, rohkem tähelepanu suunati põllumajandusele, mille toodang suutis leida Lääne-Euroopa turgudel oma koha. Tööstuses toimus moderniseerimine ja optimeerimine, sest idaorientatsiooniga suurtööstus oli ebaõnnestunud. Nüüd tõusid esile pigem väiksemad ja keskmise suurusega ettevõtted.⁸⁶

1920. aastatel oli Eestis esikohal tekstiilitööstus, mis andis tööstustoodangust 20-22%. Põllumajanduse esiletõusuga kümnendi teisel poolel oli seotud toidu- ja maitseainetööstuse areng, kasvades teiseks tähtsamaks tööstusharuks ja andes 16-22% tööstuse kogutoodangust.

---

⁸⁰ Klesment 2000, lk 82–83.

⁸¹ Pihlamägi 2004, lk 95.

⁸² Janusson 1937, lk 9–12.

⁸³ Janusson, J. Eesti majanduselu areng 1918–28. – *Eesti Statistika* 1928, nr 75, lk 88.

⁸⁴ Pihlamägi 2004, lk 23–24.

⁸⁵ Valge 2003, lk 360.

⁸⁶ Ibid. Lk 362.

Neile järgesid 1920. aastatel paberi ja tselluloositööstus (15-16%), metalli- ja masinatööstus ning puidutööstus (9-11%).⁸⁷

Koos põllumajanduse ja tööstuse edusammudega kasvas kiiresti ka väliskaubanduse maht. 1926. aastaks oli väliskaubanduses (nii eksport kui ka import) tõusnud põllumajandussaaduste ja langenud tööstuskaupade osakaal.⁸⁸ Siin võib näha rahanduskriisi mõju ja majanduse ümberorienteerumise tulemusi. Eesti majanduse stabiliseerumine ning toodangu kasvamine suurendasid kaubakäivet olulisel määral kuni 1928. aastani, mil Eesti väliskaubanduse käive oli 12 korda kõrgem kui 1919. aastal.⁸⁹ Väliskaubanduse maht tõusiski maksimumini 1928. aastal, järgnevatel aastail langes maht hindade odavnemise ja kaubavahetuse vähenemise tõttu.⁹⁰

Eesti väliskaubanduse iseloom oli seotud majanduse struktuuriga. Kuna peamiselt eksporditi põllu- ja metsasaadusi, siis asusid põhilised eksporditurud tööstusmaades. Perioodil 1923–1939 andsid põllumajandussaadused ja elusloomad 45-55% Eesti ekspordist; teisel ja kolmandal kohal olid vastavalt tööstustoodang ja metsasaadused.⁹¹ Puidutööstuse toodangu turuks 1920. aastatel oli Lääne-Euroopa.⁹² Ühtlasi olid läänepoolsemad turud Eesti kõikide kaupade väljaveos esikohal. Impordipartneritena kerkisid esile samuti tööstusmaad, sest veeti sisse peamiselt valmiskaupu.⁹³

Aastatel 1920–1927 olid Eesti peamised ekspordipartnerid Inglismaa ja Saksamaa, alates 1924. aastast kuulus nimetatud riikidele 60% ekspordimahust. Kolmandana järgnes Nõukogude Venemaa, kelle roll aga vähenes jõudsalt, langedes 1927. aastaks 6,3%-ni. Belgia, Läti, Soome, Rootsi ja Taani osakaal Eesti ekspordis jäi keskmiselt 5-6% kanti.⁹⁴ 1920. aastate alguses, eriti aastal 1923, ületas Eesti import märkimisväärselt ekspordi.⁹⁵ Väliskaubanduse bilanss jõudis positiivse poole peale 1927. aastal, ehkki 1928. aastal muutus see taas negatiivseks.⁹⁶

Perioodil 1927–1931 vedas Eesti oma kaupu kõige rohkem Inglismaale ja Saksamaale, vastavalt 34,6 ja 27,4% kogu ekspordi mahust. Prantsusmaa osakaal samal ajavahemikul oli

---

⁸⁷ Pihlamägi 2004, lk 25–30.

⁸⁸ Janusson, J. Põllumajandus- ja tööstusainete väliskaubandus. – *Eesti Statistika* 1927, nr 67, lk 323.

⁸⁹ Pihlamägi 2004, lk 195.

⁹⁰ Janusson 1932, lk 41.

⁹¹ Tomson, Eve. Eesti majandusajalugu 20. sajandil. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999. Lk 58.

⁹² Renning, R. Eesti tööstussaaduste turud 1923–26 a. – *Eesti Statistika* 1927, nr 70, lk 501.

⁹³ Pihlamägi 2004, lk 218.

⁹⁴ Õisman, J. Väliskaubandus 1919–27 a. – *Eesti Statistika* 1928, nr 75, lk 108.

⁹⁵ Sauks, Feliks. Kaubanduse arengust Eestis kapitalismi tingimustes: [1900–1940]. Tallinn: Eesti Raamat, 1968. Lk 187.

⁹⁶ Tooms, A. Balti riikide väliskaubandus 1924–29. – *Eesti Statistika* 1930, nr 99 (2), lk 58.

2,9%, aastatel 1923–1926 aga 3,4%.⁹⁷ Seega olid Eesti kaubandussuhted kõige aktiivsemad Inglismaa ja Saksamaaga (võttes arvesse nii impordi kui ka ekspordi). Statistika põhjal ei olnud kaubavahetus Prantsusmaaga väga aktiivne. Vaadeldava kümnendi lõpus toimus, majandus olude paranedes, kaubavahetuse elavnemine Prantsusmaaga (eriti impordi osas).⁹⁸

Käsiteldava perioodi lõpuks, so 1931. aastaks, oli sissevedu väärtuselt langenud 1922. aasta tasemele; tagasilangus väljaveo osas oli väiksem.⁹⁹ Tagasilanguse taga võime näha globaalse majanduskriisi mõju.

---

⁹⁷ Janusson 1932, lk 44.

⁹⁸ Arvutusalus: lisa nr 1.

⁹⁹ Janusson 1932, lk 41.

3. EESTI JA PRANTSUSMAA KAUBANDUSSUHTED

3.1. Eesti–Prantsusmaa 1922. aasta kaubandusleping

Eesti Vabariik asus pärast rahu saabumist süsteemsemalt looma oma väliskaubanduspoliitikat ja kaubanduskontakte teiste riikidega. 1920. aastal sõlmitud esimene enamsoodustusel põhinev leping Suurbritanniaga oli Eestile väga soodne, sest britid olulisi sisseveopiiranguid ei rakendanud. Samas kui Ühendkuningriikidele antud soodustused rakendusid alles pärast Eesti-Prantsuse kaubanduskonventsiooni alla kirjutamist.¹⁰⁰

Martin Klesment on kirjutanud: „Tollitariifiliste enamsoodustuste automaatne laienemine kõigile lepinguriikidele oli aga tülikas ja sageli otsiti teid selle vältimiseks. Eesti kasutas lepingutes nn Balti klauslit, mis sätestas, et soodustused, mis Eesti on andnud või tulevikus annab Soomele, Lätile, Leedule ja Venemaale, ei laiene teistele lepinguriikidele.“ Balti klausli lisamisega lepingutesse lootis Eesti tihedale kaubavahetusele oma lähemate naabritega kui ka võimaliku tolliliidu moodustamisele Läti ja Soomega.¹⁰¹ Peale poliitilise tähenduse nimetatud klausel erilist kaalu ei omandanud, ehkki teoreetiliselt oleks saanud selle põhjal koostööd tihendada.¹⁰²

Pärast kaubanduslepingu allkirjastamist Soomega 1921. aasta lõpus sõlmis Eesti üsna aktiivselt kokkuleppeid 1922. ja 1923. aastal. 1922. aastal sõlmiti lepingud Prantsusmaa ja Ungariga, 1923. aastal Rootsi, Taani, Islandi ja Saksamaaga.¹⁰³ Lepingud tagasid head tingimused Eesti kaupade ekspordile, löid eeldused sisenemiseks uutele turgudele. Ühtlasi suurendati siseturu kaubavalikut.

Eesti ekspordis Prantsusmaale oli 1920. aastate alguses tähtsaim kaubaartikkel lina. 1922. aasta 9 kuu jooksul eksporditi Eestist lina kõikidesse maadesse kokku 372 601 puuda,¹⁰⁴ mida oli terve 1921. aasta väljaveost (339 885 puuda) 9,6% rohkem. Prantsusmaa turg oli olulisim, kuhu viidi 1922. aasta 9 kuuga 155 000 puuda.¹⁰⁵

1921. aasta suvel avaldasid Eesti töösturid survet valitsusele, et Prantsusmaaga võimalikult kiiresti kaubandusleping sõlmida. Vastasel korral takistasid kõrged Prantsusmaa tollimaksud kaupade ekspordi. Eriti torkas aktiivsusega silma Eesti mehaanilise puutööstuse aktsiaselts A. M. Luther. 1920. aastaks oli AS Luther kaotanud pääsu Vene turgudele ja nii pidi firma oma

---

¹⁰⁰ Klesment 2000, lk 84.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Medijainen, Eero. Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934. Tartu: Tartu Ülikool, 1991. Lk 44.

¹⁰³ Pihlamägi 2004, lk 95,101.

¹⁰⁴ 1 puud = 16,381 kg

¹⁰⁵ Eesti linakaubanduse ülevaade 1922 a 9 kuu jooksul, 09.12.1922 – ERA f 957, n 8, s 489, l 3.

toodangule (sh vineeritooted) leidma koha Lääne-Euroopa turgudel.¹⁰⁶ 19. juulil 1921. aastal AS Lutheri poolt Rahandusministeeriumile saadetud kirjas märgiti, et Prantsusmaal oli jõustunud uus sisseveotoll, mis laienes kõigile riikidele, kellel puudus Prantsusmaaga kaubandusleping. Soome ja Prantsusmaa vaheline kaubaleping koostati ühe aasta peale ning allkirjastati 13. juulil 1921. Nüüd püüdsid Soome töösturid oma kaubavahetuse mahtu ka eestlaste arvel suurendada (sh vineeritooted). Nimetatud kirjast selgub, et Prantsusmaa müügiturg oli AS Lutheri jaoks sootuks kadunud.¹⁰⁷ Enne sõda oli AS Luther vineerist tooteid (eriti toolipõhju) enda sõnade kohaselt müünud ülisuurel määral. Prantsusmaa poolt kehtestatud tollimaks toolipõhjadele tõusis 28 frangilt 72 frangi peale 100 kg eest, mistõttu AS Luther mitmed Prantsusmaa tellimused tühistas.¹⁰⁸

AS Lutheri palvele reageeris Eesti rahandusminister, kes oma seisukohas välisministrile väljendas vajadust kaubandusleping Prantsusmaaga võimalikult kiiresti sõlmida.¹⁰⁹ 5. augustil 1921 volitas valitsus välisministrit sõlmima Prantsusmaaga kaubalepingut „notede vahetamise kujul“.¹¹⁰ Juba 9. augustil saadeti Eesti saadikule Pariisis kaubanduslepingu kava, mis oli edastatud ka Tallinna Prantsuse saadikule André Gilbertile.¹¹¹

Pariisi saatkonna hinnangul oli nimetatud kava pigem sobilik sissejuhatus kaubanduslepingule. K. R. Pusta soovitas võtta eeskujuks Soome–Prantsuse kaubanduslepingu ning palus, et asjatundjate komisjon selle läbi vaataks ja parandustega Pariisi saadaks.¹¹² K. R. Pusta oli arvamusel, et Soome–Prantsuse kaubanduslepingut eeskujuks võttes tuleb valmistada ette täielik kaubanduslepingu kava, mille põhjal saaks saadik alustada tegelikke läbirääkimisi. Samuti palus ta abiks kaks asjatundjat Tööstus- ja kaubandusministeeriumist koos heakskiidetud lepingukavaga. K. R. Pusta oli optimistlik, ta lootis leppe allkirjastada mõne nädala jooksul.¹¹³

7. oktoobril tegi välisminister Vabariigi Valitsusele ettepaneku nimetada Prantsusmaaga kaubanduslepingu sõlmimiseks komisjon, kuhu kuuluksid: K. R. Pusta ning kaks asjatundjat Tööstus- ja kaubandusministeeriumist – tööstuse inspektor Otto Krusenstiern ja

---

¹⁰⁶ Kermik, Jüri. Lutheri vabrik: vineer ja mööbel: 1877–1940. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2004. Lk 130.

¹⁰⁷ AS Luther juhatus Rahaministeeriumile, 19.07.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 4.

¹⁰⁸ AS Luther juhatus Kaubandus- ja tööstusministeeriumile, 22.04.1921 – ERA f 1585, n 1, s 120, l 21.

¹⁰⁹ Rahaminister välisministrile, 06.07.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 1.

¹¹⁰ Vabariigi Valitsuse otsus, 05.08.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 6.

¹¹¹ Välisministeeriumi poliitilise osakonna juhataja Pariisi saadikule, 09.08.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 7.

¹¹² K. R. Pusta välisministrile, 23.08.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 11.

¹¹³ K. R. Pusta Rahaministeeriumi kaubanduse osakonna juhatajale, 02.09.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 14.

majandusnõunik Rudolf Mickvitz.¹¹⁴ Hiljem lisandus veel Eesti poolel eksperdina ärimees A. Kansi.¹¹⁵

20. oktoobril andis valitsus O. Krusenstiernile ja R. Mickvitzile järgmised instruksioonid:

1. Koostamisel olnud kaupade nimekirja, millest Eesti pool oli huvitatud, tuli piirata. Vastasel korral tulnuks prantslastele vastutasuks suuri järeleandmisi teha.

2. Eesti jaoks olid kõige tähtsamad kaubagrupid puidutooted ja tsement.

3. Prantsuse veinide ja mõnede muude kaupade (nt ehted) tollimaksu oli osaliselt alandatud juba varem. Vastutasuks soovitati nõuda minimaalsete tollimaksude rakendamist Eesti B nimekirjas¹¹⁶ loetletud kaupadele.

4. Prantsuse likööri ja konjakit Eesti turul näha ei soovitud. Kui aga prantslased seda nõuavad, siis tuli seada tingimuseks Eesti piirituse sisseveo lubamine Prantsusmaale.¹¹⁷

Prantsuse valitsuse esindajateks kaubanduslepingu sõlmimiseks olid nimetatud Kaubandus- tööstusministeeriumi direktor Serrys, tema abid Elbel ja Lourjac ning de Vitrolles Välisministeeriumist. Esimene sisuline koosolek toimus 29. oktoobril, mil Prantsuse valitsuse esindajad andsid üle nende poolt koostatud lepingukava. Peale seda jaotati töö järgmiselt – üldkomisjon arutas lepingukava ja põhimõttelisi küsimusi ning alamkomisjon arutas vastastikuse tariifi alanduse ja muid tehnilisi küsimusi. Alamkomisjoni kuulusid R. Mickvitz, A. Kansi ja O. Krusenstiern, Prantsusmaa valitsust esindasid Elbel ja Lourjac.¹¹⁸

Kirjavahetus Eesti ametivõimudega annab tunnistust, et läbirääkimised prantslastega olid tõsised. Kõige enam räägiti läbi Prantsuse kaubandusministeeriumiga. Eesti jaoks kujunes oluliseks piirituse ja tsemendi väljaveo küsimus. Piirituse vedu ei lubanud Prantsuse seadused ning tsemendi vastu olid Prantsuse töösturid. Piirituse võimalikku väljavedu takistas ka Eesti piirituse kõrge hind. Lõpuks saavutas Eesti delegatsioon kokkuleppe, et Eesti saab eesõiguse piirituse limiteeritud müügiks, kui Prantsusmaa peaks seda vajama.

Prantslased nõudsid tollimaksu vähendamist ka villase riide ja valmisriiete kohta. Nagu märkis O. Krusenstiern: „Et prantslasi rahuldada ja ka oma tööstust küllalt kaitseda, oleks vastuvõetav,

---

¹¹⁴ Välisminister Vabariigi Valitsusele, 07.10.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 29.

¹¹⁵ Koosoleku protokoll, 27.10.1921 – ERA f 1622, n 1, s 110, l 3.

¹¹⁶ Sõlmitud lepingu lisadeks olid A, B ja C nimekiri, kus olid kirjas tollitariifid konkreetsete kaupade osas. Nimekirjas A olid Eestisse toodavate Prantsusmaa kaupade maksumäärad, nimekirjades B ja C vastavalt Prantsusmaale toodavate Eesti kaupade maksumäärad.

¹¹⁷ Välisministeerium K. R. Pustale, 20.10. 1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 39.

¹¹⁸ O. Krusenstiern välisministrile, 20.01. 1922 – ERA f 957, n 5, s 56, l 337.

prantslastele villase riide ja valmisriiete peale 25% alandust anda, ühes sellega aga praegust tariifi nii palju kõrgendada, et sisseveotoll faktiliselt puutumata jääks.“¹¹⁹

Lepingukava väljatöötamisel oli keeruline enamsoodustuse küsimus, sest Prantsuse valitsus ei saanud parlamendi otsuse põhjal seda kaubanduslepingu sõlmimisel enam kasutada. Samas nõuti seda Eesti poolelt, sest Eesti oli enamsoodustuse andnud soomlastele ja inglastele. Asja tegi keerulisemaks Prantsuse valitsuse esindaja nõue võtta vastu mitmesugused rahvusvahelised konventsioonid (Berni Literatuurkonventsioon, Madridi konventsioon kaubamärkide ja Washingtoni konventsioon patentide kohta). Sellest nõudmisest ei saanud kuidagi mööda, kuna need olid ka Soome–Prantsuse kaubanduslepingus olemas. Eesti sai minimaalse tollitariifi piima- ja lihasaadustele, seemneviljale, puidule ja paberile. Palju vaidlusi tekitasid vineeri ja toolipõhjade küsimused. Lõpuks saadi soomlastest 10% rohkem alandust. Prantslased nõudsid kõige rohkem allahindlust oma saadustele, nagu vein, õli ja õlikonservid, vürtsid, kuivatatud aedviljad. Eesti delegatsioon sai prantslastele anda 30-50% alandust. Oma tööstuse osas kaitsesid prantslased peaaesjalikult tekstiilitööstuse (siidikaubad ja villane riie) ning autotööstuse huviseid. Nimetatud kaupade osas andis Eesti pool 20-30% alandust, ainult veoautode osas oldi sunnitud kuni 50% alandama. Eesti delegatsioon omakorda kaitses järgmisi kaubagruppe: puuvillane riie, paber, nahk, saapad, seep ja liköörid. Selles osas ei saavutanud prantslased peaaegu üldse järeleandmisi.¹²⁰

K. R. Pusta märkis 5. detsembril Välisministeeriumile saadetud kirjas: „Tähtsateks pean mina meie eesõigust Vene ja Siberi kaupasad kui Eesti kaupasad Prantsusmaale vedada. Siis veel lubadust, et Prantsusmaa oma transiidi Peterburi ja Moskva peale meie sadamate kaudu juhiks, niipalju muidugi, kui temale soodsaid tingimusi suudame pakkuda. Ei ole ka tähtsusetu Prantsuse valitsuse valmisolek meie marka Pariisi turule aidata“. Jutt käis Venemaa toorainetest, nagu või, munad, toornahad ja karusnahad. Prantsusmaa muretses sealjuures, et Eesti sõlmib Venemaaga soodustingimustel lepingu, mille tulemusel saaks Eesti odavamalt ostetud Vene kaupa Prantsusmaale vedada, st konkureerida liiga edukalt Prantsuse turul. Lõpetuseks lisas saadik: „Mina usun, et meie riigi huvides on seda lepingut kohe alla kirjutada ja mitte oodata, kuni Prantsuse tähelepanu vast mõne teise naabririigi peale on juhitud.“¹²¹

Oma 26. novembri 1921. aasta kirjas Jaan Tõnissonile märkis Pusta: „Kaupleme praegu prantslastega kaubanduslepingu kallal ja loodan, et eeloleval nädalal võime alla kirjutada. Usun,

---

¹¹⁹ O. Krusenstiern Vabariigi Valitsusele, 12.12.1921. – ERA f 957, n 5, s 56, l 272.

¹²⁰ O. Krusenstiern välisministrile, 20.01. 1922 – ERA f 957, n 5, s 56, l 337.

¹²¹ K. R. Pusta välisministrile, 05.12.1921 – ERA f 957, n 5, s 56, l 184–188.

et sellel lepingul, kui teda mõlemalt poolt lojaalselt täidetakse, peab olema suurem majanduslik ja poliitiline tähtsus. Prantslased on asjast huvitatud ja üldiselt vastutulelikud.“¹²²

Sõlmimise aeg venis kauem, kui seda esialgu oodati. Lepingukava saadeti detsembri alguses Tallinna, et Vabariigi Valitsus selle heaks kiidaks. Seetõttu saadi läbirääkimisi 20. detsembril jätkata. Vahepeal kätte jõudnud pühad viisid selleni, et leping sai trükivalmis alles jaanuari alguses ning seejärel 1922. aasta 7. jaanuaril alla kirjutati. Sel ajal viibis aga Prantsusmaa peaminister Aristide Briand Cannes'is, kuhu leping allakirjutamiseks saadeti. Eesti delegatsioon jäi seega Pariisi kuni 11. jaanuarini.¹²³

Sõlmitud leping andis Eesti ärimeestele võimaluse parematel tingimustel Prantsusmaaga kaubavahetust pidada. Samas ei tohi ära unustada nimetatud kokkuleppe poliitilist tähtsust, kuna värske vabariik vajas igat laadi poliitilist ja majanduslikku tunnustust.

Eesti ja Prantsusmaa vahel sõlmitud kaubanduslepingu kinnitamise I ja II lugemisel Riigikogus 21. juunil 1922 kiitis välisasjade komisjoni liige Oskar Amberg, et Eesti saavutas nimetatud lepinguga väga head tingimused oma kaupade väljaveoks Prantsusmaale. Äärmusvasakpoolse Paul Kreedo arvates said Prantsusmaalt sisse toodavate kaupade osas tollimaksude alandust vaid jõukamatele elanikele mõeldud kaubad (vein, lõhnaõlid, siidipits). Lisaks ei olnud P. Keerdo rahul sellega, et kaubandusleping sõlmiti riigiga, kellega Eestil puudus elav kaubavahetus. Ta soovitas selle asemel keskenduda lepingute sõlmimisele Saksamaa ja Venemaaga. Sotsiaaldemokraadist karskusapostel Villem Ernits tegi ettepaneku leping tagasi lükata, et valitsus saaks täpselt kokku leppida, palju igal aastal tohib Eestisse veini sisse tuua. V. Ernitsa argumentideks olid võimaliku tulevase keeluseaduse rakendamine ning arvamus, et „veinide sissevedu sünnib jõukamate huviks ja lõbuks.“ Seadus võeti sellegi poolest I ja II lugemisel vastu.¹²⁴ Lõplikult kiideti leping heaks III lugemisel 29. juunil 1922.¹²⁵

Lepingu § 23 sätestas, et nimetatud leping ratifitseeritakse ja ratifitseerimiskirjad vahetatakse Pariisis. Eesti ja Prantsusmaa vaheline kaubandusleping ratifitseeriti suvel 1922 ning jõustus nii Eestis kui Prantsusmaal 20. augustil.¹²⁶ Leping oli sõlmitud üheks aastaks, arvates selle jõustumise momendist. Seda sai pikendada „vaikiva uuenduse ja kolme kuulise perioodide

---

¹²² Pusta 2000, lk 75.

¹²³ O. Krusenstiern välisministrile, 20.01. 1922 – ERA f 957, n 5, s 56, l 337–338.

¹²⁴ I Riigikogu koosoleku protokoll nr 136, 21.06.1922. – *I Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr 131–142.* Tallinn: Kirjastuse OÜ Täht, 1922. Veerg 280–282.

¹²⁵ I Riigikogu koosoleku protokoll nr 140, 29.06.1922. – *I Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr 131–142.* Tallinn: Kirjastuse OÜ Täht, 1922. Veerg 455–456.

¹²⁶ K. R. Pusta välisministrile, 12.08.1922 – ERA f 957, n 5, s 56, l 324.

läbi“, kui see ei olnud üles öeldud ühe lepinguosalise poolt vähemalt 6 kuud enne esimese aasta perioodi lõppu ja kaks kuud enne iga järgmise kolmekuulise perioodi lõppu.¹²⁷

Prantsusmaa oli üks esimesi riike kellega sõlmiti 1922. aasta alguses kaubandusleping, ehkki kaubavahetus Prantsusmaaga ei olnud märkimisväärne ning tuntavat elavnemist see leping endaga kaubavahetuses esialgu kaasa ei toonud. 1925. aastaks vedasid Eesti, Läti, Leedu ja Soome kokku Prantsusmaale kaupu 343,3 miljoni frangi väärtuses, mis moodustas kõigest 0,58% Prantsusmaa impordist.¹²⁸ Ainult Eesti osatähtsus Prantsusmaa sisseveos jäi 1925. aastal alla 0,03%. Võrdlusena olgu märgitud, et samal aastal läks Eesti väljaveost Prantsusmaale 3,6%. Vastavalt Prantsusmaa statistika andmetele 1925. aasta impordi kohta Eestist, Lätist ja Leedust oli domineeriv artikkel lina, mis moodustas umbes 70-80% nendest maadest Prantsusmaale veetud kaupade väärtusest. Järgnesid puit, linaseemned, jõhv jne. Toiduainete osas näitasid andmed hoopis kaupade sissevedu Balti riikidesse. Prantsusmaal oli piisavalt arenenud põllumajandus, samuti erinev toitumisviis, kus tarbiti palju saia, aedvilja ning veini.¹²⁹

3.2. Päritolutunnistuste küsimus

Pärast kaubanduslepingu sõlmimist Eesti ja Prantsusmaa vahel 1922. aastal tekkisid õige pea probleemid Prantsusmaalt imporditud kaupade osas. K. R. Pusta teavitas 12. detsembril 1922. aastal Välisministeeriumi saatkonna võimetusest kontrollida, kas päritolutunnistused olid välja antud enne kaupade ärasaatmist. Saatkond võis tõendada, et päritolutunnistused selleks volitatud asutuste poolt koostati, kuid ei suutnud kontrollida kaupade vastavust nimetatud dokumendile.¹³⁰

Eesti ja Prantsusmaa vahel sõlmitud kaubanduslepingu § 11 põhjal andis päritolutunnistusi välja kas Kaubandus- ja tööstusministeerium või sisseveoriigi poolt kompetentseks tunnistatud asutus. Sellest tulenevalt pidi Eesti valitsus nimekirja vastavatest asutustest esmalt kinnitama. Näitena saab siinkohal tuua veinidega seotud probleemid, millede päritolutunnistusi Eesti saatkond küll kinnitas, kuid Tollivalitsus ei saanud neid aktsepteerida enne Vabariigi Valitsuse

---

¹²⁷ Kaubalepingu koopia Eesti ja Prantsusmaa vahel, 31.08.1922 – ERA f 957, n 5, s 56, l 334.

¹²⁸ Arvutusalus: lisa nr 2.

¹²⁹ Bordeaux Eesti konsulaadi aruanne „Prantsusmaa sissevedu Balti riikidest,“ 07.1927 – ERA f 73, n 1, s 1166, l 15.

¹³⁰ K. R. Pusta Välisministeeriumile, 12.12.1922 – ERA f 957, n 5, s 117, l 2.

otsust. Sellest probleemist teavitati Pariisi saatkonda, et kaubasaatjaid võimaliku kahju eest säästa.¹³¹

Vastavalt Eesti Rahaministeeriumi seisukohale anti päritolutunnistused välja kas Kaubandus- tööstuskoja, Kaubandus- ja tööstusministeeriumi või Põllutööstusministeeriumi ning samuti teiste asutuste poolt, keda sisseveeriik tunnustas. 23. jaanuariks 1923 esitas Prantsuse valitsus nende asutuste nimekirja, keda palus pädevateks tunnustada. 1. veebruaril nõustus Rahaministeerium tunnustama lisaks vaid kohalike linnapeade poolt välja antud päritolutunnistusi. Ühtlasi tekkis vastuolu Prantsusmaal kehtinud korraga. Nimelt sai tunnustusi taotleda alles pärast kauba laadimist laevale. Samas olid osad kaupmehed suutelised esitama päritolutunnistusi, mis olid välja antud enne kauba laevale laadimist, st kooskõlas kõigi kaubanduslepingu nõuetega.¹³²

31. jaanuaril palus Rahaministeerium võimalike arusaamatuste ärahoidmiseks Prantsuse valitsust täiendada päritolutunnistusi. Dokumendil pidi kajastuma kauba nimetus, bruto- ja netokaal ning tundemärgid (etiketid, templid, pitsatid jne). Lisaks soovitas ministeerium kauba pitseerida.¹³³ Nimetatud seisukoht saadeti 2. veebruaril Pariisi saatkonnale Prantsuse valitusele edastamiseks.¹³⁴

Üks näide tekkinud probleemidest. Pariisi saadik informeeris 03. veebruaril 1923 välisministrit, et Prantsuse kaubamajad Permezel, Martell ja Auguste Gal viitasid raskustele, mida tekitas Eesti Tollivalitsus nõudes saatkonnas kinnitatud päritolutunnistusi, mis olid vormistatud enne kaupade ärasaatmist. Juba 13. detsembril 1922 oli saatkond teavitanud Prantsuse Välisministeeriumi kinnitatud päritolutunnistuste (*certificat d'origine*) nõudest. Pärast seda tekkis Pariisi esindusel nõ mitut liiki kaupasid. Osad olid Eestisse saadetud nädalaid või isegi kuid varem ja ootasid nüüd päritolutunnistust. Kõige rohkem tuli saatkonnal tegeleda 3-5 päeva varem saadetud kaupade päritolutunnistustega. Kaubanduskojas kinnitati *certificat d'origine* päeval, mil kauba kogustele raudtee- või laevamärgid ja numbrid peale kirjutati. Kui kaubasaatjal puudus oma linnas konsul, siis tuli dokumendid Pariisi saata. See omakorda võttis vähemalt kolm päeva aega ning pärast saatkonna poolt kinnitamist võis dokumendid Tallinna lähendada. Päritolutunnistustele pidid olema lisatud vajalikud andmed, et toll saaks

---

¹³¹ Rahaministeerium Välisministeeriumile, 12.01.1923 – ERA f 1585, n 1, s 338, l 133.

¹³² Rahaminister Välisministeeriumile, 27.01.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 18–19.

¹³³ Rahaministeerium Välisministeeriumile, 31.01.1923 – ERA f 1585, n 1, s 338, l 135.

¹³⁴ Rahaministeerium Pariisi saatkonnale, 02.02.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 22.

kontrolliprotseduurid läbi viia.¹³⁵ Seega ei saanud saatkond kuidagi tagada, et vajalikud dokumendid enne kaupade teele asumist kinnitatud saaks.

K. R. Pusta pani ette, et päritolutunnistusi, mis 3-5 päeva pärast kohaliku kaubanduskoja poolt kinnitamist Pariisi jõudsid, tuli aktsepteerida. Saatkonna hinnangul piisas kui kaubanduskoja päritolutunnistuse kuupäev vastas kauba saatmise päevale.¹³⁶ Pärast kirjavahetust Prantsuse saadiku A. Gilbert'iga Eesti-Prantsuse kaubanduslepingu asjus selgus, et Eesti Rahaministeerium loobus oma nõudmistest päritolutunnistuste kuupäeva osas.¹³⁷ Nüüd muutus päritolutunnistuste väljaandmise aeg tähtsusetuks.

Veebruari lõpus oli saatkonna atašee V. Ploom Prantsuse Välisministeeriumi kaubandusosakonnas nõupidamisel. Seal selgus, et koostamisel oli ettepanek vastastikkuseks kokkuleppeks asutuste osas, mis said õiguse päritolutunnistusi välja anda. Teine teema puudutas Hamburgi sadamas ümberlaaditud Eesti kaupu, mis olid teel Prantsusmaale. Lisaks päritolutunnistustele lubas Prantsuse Tolli peavalitsus Eesti kaupade jaoks vastava dokumendi vormi välja töötada.¹³⁸ Seni pidi esitama Prantsusmaa konsuli ja Saksa tolli kinnituskirja, et kaup pärines Eestist.¹³⁹ V. Ploom arvas kohtumisel, et nimetatud ümberlaadimise probleemi lahendaks Prantsusmaa ja Eesti vahelise laevaliini asutamine. Prantsuse pool oli ettepanekuga päri eeldusel, et selle viivavad ellu Eesti ettevõtjad.¹⁴⁰

15. juunil 1923 informeeris Eesti Rahaministeerium Välisministeeriumit, et mõlema maa rahandusministeeriumid leppisid kokku asutuste osas, kes võisid päritolutunnistusi välja anda. Nendeks olid: linnapead (*maires*), magistraadid, tolliasutuste ülemad, politseiülemad (*commissaires de police*), kaubanduskohtute esimehed (*presidents des Tribunaux de commerce*), kohtunikud, Prantsuse diplomaatilised või konsulaaresindajad riikides, kust kaup saadeti või kus ümber laaditi (selleks tuli esitada vastava riigi täiendavad tollidokumendid).¹⁴¹

Ühtlasi esitati Prantsusmaa valitsusele nimekiri institutsioonidest, kes Eestis andsid kohalikele kaupadele välja päritolutunnistusi. Nendeks olid Tallinna Börsikomitee, Vabrikantide Ühisus,

---

¹³⁵ K. R. Pusta välisministrile, 03.02.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 34–35.

¹³⁶ K. R. Pusta välisministrile, 03.02.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 35.

¹³⁷ Rahaministeerium Pariisi saatkonnale, 13.02.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 28.

¹³⁸ V. Ploom K. R. Pustale, 26.02.1923 – ERA f 1585, n 1, s 338, l 129–130.

¹³⁹ K.R. Pusta Välisministeeriumile, 11.04.1923 – ERA f 1585, n 1, s 338, l 90.

¹⁴⁰ V. Ploom K.R. Pustale, 26.02.1923 – ERA f 1585, n 1, s 338, l 129–130.

¹⁴¹ Rahaministeerium Välisministeeriumile, 15.06.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 65.

Tolliülemad, Kaubandus- ja tööstusministeeriumi kaubanduse ja tööstuse osakonnad, linnapead.¹⁴²

Eesti ja Prantsuse kaubanduslepinguga seotud päritolutunnistuste kokkulepe jõustus siiski ametlikult alles 01. detsembril 1923.¹⁴³

9. oktoobril 1928 anti Välisministeeriumist saatkonnale teada, et *Journal Officiel*´is ilmus uus määrus (suvel 1928), mille järgi päritolutunnistuste esitamise kohtustus Prantsusmaal üldiselt kaotati. See kohustus jäi kehtima ainult mõnede määruses loetletud kaupade osas. Enamus Eesti kaupasid oli päritolutunnistuste esitamisest vabastatud. Tegemist oli küll olulise informatsiooniga, kuid Välisministeerium ei saanud Eesti saatkonnast mingeid teateid. Info laekus juhuslikult Prantsusmaa Tallinna esindusest, mida ministeerium pidas ebaloomulikuks.¹⁴⁴

3.3. Eesti toodete tutvustamine näitustel

Erinevatest rahvusvahelistest näitustest ja messidest osavõtmine oli üks võimalusi, kuidas oma riigi kaupu uute turgude leidmiseks reklaamida. Vaadeldava kümnendi jooksul üritas Eesti saatkond Pariisis seda ideed mitmel korral tutvustada. Eesti saadiku aktiivsus nimetatud teema osas oli iseäranis tuntav.

7. märtsil 1922 informeeris K. R. Pusta Eesti kaubandus- ja tööstusministrit, et 12. juunil toimub Pariisis *Kermess Internationale des Amis de la France*. Nimetatud näitusel osaleda soovivad ettevõtted võisid sellest Pariisi saatkonda teavitada. Samas arvas saadik, et paremini sobiks, kui Kaubandus- ja tööstusministeerium Tallinnas väljapaneku valikut korraldaks ja sellest ka ajalehtedes teavitaks. K. R. Pusta soovitas kindlasti osaleda puidutööstuse ettevõtetel (Luther ja Cie), kalevi- ja linavabrikutel, Mayeri keemiavabrikul ja köievabrikutel. Lisaks pidas ta oluliseks järgmisi kaubagruppe: tsement, piiritus, põlevkivi ja selle saadused, tselluloos, paber, tuletikud, paberossid. Ministeeriumipoolse koordinaatorina nägi ta O. Krusenstierni, kes oli osalenud Eesti ja Prantsusmaa vahel sõlmitud kaubanduslepingu läbirääkimistel. Ta oli kursis Prantsusmaa seadusandlusega ning valdas prantsuse keelt.¹⁴⁵

---

¹⁴² Välisministeerium Pariisi saatkonnale, 18.06.1923 – ERA f 1585, n 1, s 338, l 148.

¹⁴³ Välisministeerium Rahaministeeriumile, 29.11.1923 – ERA f 957, n 5, s 117, l 82.

¹⁴⁴ Välisministeerium Pariisi saatkonnale, 09.10.1928 – ERA f 957, n 5, s 475, l 2.

¹⁴⁵ K. R. Pusta kaubandus- ja tööstusministrile, 07.03.1922 – ERA f 73, n 1, s 1418, l 3–5.

Messi eesmärgiks oli tutvustada sõbralike riikide tööstuse toodangut. Igat riiki oli kavandatud esindama selle riigi Pariisi saatkonna liige koos selle maa kaubanduskoja esindajaga. Näituse hoone oli avar, siiski paluti liiga raskeid ja suuri asju mitte saata.¹⁴⁶

Eesti Kaubandus- ja tööstusministeerium võttis asja tõsiselt. Lisaks kogemuste omandamisele loodeti oma riigi toodangu reklaamimisega turgu võita. Ministeerium määraski vastutavaks koordinaatoriks tööstuse inspektori O. Krusenstierni¹⁴⁷ ja õige pea koostati „Rahvaste Messi“ Eesti osakonna korraldamise kulude eelarve. Väljapanekute kogumise, pildistamise (sh albumite koostamine), teadete ja kirjelduste tõlkimise ning trükkimise, Pariisi ülesseadmise, sõidukulude peale arvestati 2 000 000 marka.¹⁴⁸

27. märtsiks selgus, et Eesti töösturid ja kaubanduslikud organisatsioonid olid küll huvitatud messil osalemisest, kuid soovisid, et riik kõik korraldamise ja sellega kaasnevad kulud enda kanda võtaks.¹⁴⁹ Kaubandus- ja tööstusministeeriumi seisukoha järgi võisid töösturid ja kaupmehed ministeeriumile väljapaneku tasuta anda, kuid selle transportimise jm kulusid kompenseerida ei soovitud. Rahaliste vahendite puudumine tähendas pöördumist Vabariigi Valituse poole. See omakorda tähendas, et raha eraldamist hakkab arutama Riigikogu. Ettevalmistustöid ei sõandatud jätkata, sest puudus kindlus rahaeralduse asjus. Ettevõtjad viitasid ühtlasi oma piiratud ressursidele, sest samal ajal peeti Tallinnas tööstuskaubanduslikku näitust. Lisaks avaldasid töösturid ja kaupmehed arvamust, et Pariisi messi lühikese kestvuse tõttu oli selle majanduslik kasu küsitav. Seega otsustas Kaubandus- ja tööstusministeerium messist osavõtmisest loobuda.¹⁵⁰

Kaubandus- ja tööstusministeeriumi ettekandes 12. veebruarist 1923 rõhutati, et Eesti Vabariigi majanduslikes huvides oleks soovitatav, kui rohkem äritegelasi, väikerahvaste vastu sõbralikke ajakirjanikke ja jõukaid huvireisijaid Eestit vaatama sõidaksid, et siinseid olusid tundma õppida ja ärilisi kontakte luua. Lisaks tuli välismaalastele tutvustada Eesti transidivõimalusi. Eesti toodete tutvustamisel ja kontaktide loomisel tuli enam kasutada Eesti välisesindusi.¹⁵¹

---

¹⁴⁶ K. R. Pusta kaubandus- ja tööstusministrile, 07.03.1922 – ERA f 73, n 1, s 1418, l 6–8.

¹⁴⁷ K. R. Pusta O. Krusenstiernile, 22.03.1922 – ERA f 73, n 1, s 1418, l 25.

¹⁴⁸ Pariisis 12. juunil 1922 a korraldatava „Rahvaste messe“ Eesti osakonna korraldamise kulude eelarve, 03.1922 – ERA f 73, n 1, s 1418, l 23.

¹⁴⁹ Kaubandus- ja tööstusministeerium Eesti saatkonnale Pariisis, 27.03.1922 – ERA f 73, n 1, s 1418, l 18.

¹⁵⁰ Kaubandus- ja tööstusministeerium K. R. Pustale, 24.05.1922 – ERA f 73, n 1, s 1418, l 56.

¹⁵¹ Kaubandus- ja tööstusministeeriumi ettekanne „Eesti tutvustamiseks väljamaal“, 12.02.1923 – ERA f 957, n 8, s 489, l 10.

K. R. Pusta suhtles novembris 1926. aastal Prantsuse–Eesti komitee esimehe senaator Georges Reynald'iga ning jõuti seisukohale, et majandusliku läbikäimise elavdamiseks tuleks mõlema maa kaupu vastastiku tutvustada. Prantsuse kaupade tutvustamisel peeti parimaks lahenduseks näituse korraldamist, mille raames külastaksid Prantsuse ärimed Tallinna ja looksid kontakte siinsete äritegelastega. Seda mõtet levitati Prantsuse ajakirjanduses. Saadik palus, et Eesti Kaubandus- ja tööstusministeerium ja Kaubandus-tööstuskoda nimetatud ideed kaaluksid,¹⁵² kuid sellele ettepanekule Eesti ametiasutustest vastukaja ei saanud.

1928. aasta 12.–28. maini toimus kümnendi suurim Eesti kaupade tutvustus Pariisis. K. R. Pusta oli juba varem arvamusel, et Pariisi messile minek ennast igati õigustab. Näitus kujunes suurimaks sõjajärgseks näituseks Euroopas. Osalejaid oli 7 000, 30 riigist. Rahvuslikke üldpaviljone oli aga kõigest kolm: Eesti, Nõukogude Venemaa ja Läti. K. R. Pusta arvates oli Eesti oma neist kolmest kõige paremini korraldatud ja äratas tähelepanu. Nii külastasid väga paljud inimesed Eesti paviljoni, võtsid endaga kaasa infomaterjale.¹⁵³ Juba veebruaris tutvus saadik rajatava Eesti paviljoni asukohaga ja jäi nähtuga väga rahule. Ühtlasi avaldas ta arvamust, et lisaks välja antavale messikataloogile peaks Eestil olema oma kaupade kataloog prantsuse keeles ning mida tuleb jagada vaid konkreetsetele huvilistele.¹⁵⁴

Eesti väljapanekul jagati brošüüri „*L'Estonie Economique*“ (42 lehekülge), milles olid andmed meie majanduse ning tähtsamate kaupade ja eksportööride kohta. Seda jaotati välja 3500 eksemplari. Eesti saatkonna algatusel anti välja erinumber „*Europe Orient*“, 1000 eksemplari. Lisaks jagati Välisministeeriumi, Riigi Statistika Keskbüroo ja Põlevkivitööstuse poolt välja antud raamatuid ning brošüüre. Pariisi saatkonna kaasabil soetati automaat-valguspiltide aparaat, millega näidati 40 ülesvõtet Eesti maa, rahva, majanduse ning riigitegelaste kohta. Kokku osales tööstuskaupade valdkonnas 22 ettevõtet (AS Luther, AS Kreenholm, AS Kohila Paberivabrik, AS Tartu Telefonivabrik, Tallinna Piiritusevabrik OÜ, AS Kawe jt). Sellega olid esindatud kõik tähtsamad kaubad, ehkki puudus u 15 firmat, kes esialgu olid ennast kirja pannud. Kuid paviljon (20x3 m) sai kaupu ääreni täis. Ametlikus messikataloogis olid kõikide Eesti firmade ja kaupade nimetused kirjas. Eesti väljapanekut juhtis insener Ernst Masik ning kogu messi aja abistasid K. R. Pusta ning saatkonna sekretär R. Kask. Paviljonis edastasid

---

¹⁵² K. R. Pusta kaubandus- ja tööstusministrile, 05.11.1926 – ERA f 957, n 4, s 63, l 19.

¹⁵³ Pusta, Kaarel Robert. Kogumulje Eesti näitusest Pariisi messil (12.–28. maini) – *Kaubandus-Tööstuskoja Teataja* 1928, nr 14, lk 313.

¹⁵⁴ K.R. Pusta AS Näituse direktorile (ärakiri Välisministeeriumile ja Kaubandus- ja tööstusministeeriumile), 21.02.1930 – ERA f 891, n 1, s 349, pag-mata.

külastajatele vajalikku informatsiooni Statistika Keskbüroo direktor Albert Pullerits ja samal ajal Pariisis viibinud H. Pullerits.¹⁵⁵

Pariisi messil oli külastajaid üle 2 miljoni. Messi väljapanekud olid suuremalt osalt Prantsusmaalt. Enam esindatud kaubagrupid olid veinid, toiduained, mööbel, elektri- ja mehaanikatooted, autod, ehituskaubad, põllutöömashinad jt. Messi külastasid kõige rohkem Pariisi elanikud ja ärimehed, samas oli külalisi Prantsusmaa provintsilinnadest ning välismaalt. Eesti paviljoni külastas Prantsusmaa Vabariigi president Gaston Doumergue ning mitmed Prantsusmaa ministrid ja kõrgemad ametnikud, Pariisis viibivate asumaade ja välisriikide esindajad, ajakirjanikud. Eesti pool korraldas kaks korda koosviibimise (oma väljapaneku juures), kus tehti vajalikku selgitustööd. Kutsed meie reklaamkirjandusega läksid veel Prantsusmaa ajakirjandusele, kaubanduskodadele, pankadele, tähtsamatele äridele, ametiasutustele (kokku 500). Saatkonna kaasabil saadi kajastus kohalikes ajalehtedes. Lisaks paigutas senaator G. Reynald isiklikult tuntumatesse lehtedesse väga sooje artikleid Eesti ja tema väljapaneku kohta.¹⁵⁶ Eesti seisukohalt oli oluline sidemete loomine ja informatsioon äritegevuse, kaubanduse ja rahanduse alal mitte üksnes Prantsusmaal vaid ka selle asumaades. Kuna Prantsusmaal puudus Eesti kaubanduslik esindaja või konsul, siis täitis neid ülesandeid Pariisi saatkond.

Prantsuse Väliskaubanduse büroo (*Office National pour Commerce Exterieur*) esindaja Marie Hainglaise oli üllatunud Eesti majanduse saavutustest.¹⁵⁷ Eesti põlevkiviõli vastu tunti väga elavat huvi. Saadik märkis, et Prantsuse–Eesti kaubanduslepingu revideerimisel tuleb silmas pidada, et meie põlevkiviõli kõige soodsama sisseveotolli saaks. Samuti lootis K. R. Pusta, et Prantsuse turg võiks rohkem avaneda Eesti puidutööstusele, mis seni mujale oli orienteeritud (seda ka ebastabiilse Prantsuse valuuta tõttu).¹⁵⁸ Eesti tekstiilitööstus sõlmis kontakte Bulgaaria ja Balkanimaadega. Prantsusmaa turu hõivamist ei peetud mõeldavaks, sest sealne tekstiilitööstus oli tugevalt arenenud. Põllumajandussaaduste vedu Prantsusmaale sõltus veokorraldusest, samas oli Pariisi suur turg väga atraktiivne. Samuti rõhus K. R. Pusta vajadusele osaleda 1930. aastal Belgias Antwerpeni maailmanäitusel.¹⁵⁹

Saatkond palus edastada infot pärast Pariisi messi toimunud kaubatehingutest (sh kohalike esindajate ja peaagentide nimesid), et kontaktide loomisele kaasa aidata. Infovahetus oli vilets,

---

¹⁵⁵ Aruanne Pariisi rahvusvahelisel messil Eesti kollektiiv esinemise kohta – ERA f 891, n 1, s 349, pag-mata.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Pusta 1928, lk 314.

¹⁵⁸ K. R. Pusta Välisministeeriumile, 05.06.1928 – ERA f 957, n 5, s 475, l 7–9.

¹⁵⁹ Pusta 1928, lk 315–316.

sest saatkond kuulis alles messi käigus, et Riigi Põlevkivitööstusel oli oma peagent Belgias ja Prantsusmaal. AS Lutheri esindajad, kes Pariisis 18 aastat elanud (mõlemad endised tallinlased), esitlesid endid esimest korda saatkonnale Eesti paviljonis.¹⁶⁰ Sellest viimasest seigast võib järeldada, et K. R. Pusta tegelemine majandusküsimustega jäi siiski pinnapealseks.

Septembris 1930 andis Eesti saatkond Välisministeeriumile teada navigatsiooni ja spordiriistade näituse toimumise kohta Pariisis. 18. septembril Välisministeeriumilt saabunud vastusest selgub, et Eesti ettevõtted ei olnud huvitatud sellisel üritusel osalemisest, sest nende tööstussaaduste väljaveoks Prantsusmaale võimalused sisuliselt puudusid. Kõrge tollimaks ja terav konkurents andis taoliste kaupade väljaveoks vähe lootust. Lisaks ei peetud näitusel osalemist kõige otstarbekamaks kauba tutvustamise meetodiks, selle asemel kasutati kaubaagentide teenuseid, kes tutvustasid kaupa üle maa. Jälgiti ostjate soove, konkurentide kauba omadusi, müügi- ja maksutingimusi. Lisaks arvas Majandusministeerium, et saatkond on võtnud endale ülejõu käivaid ülesandeid, püüdes kontrollida ja hinnata Majandusministeeriumi tegevust (saadik oli teinud märkuse, kuna Antwerpeni näituse osavõtust otsustati loobuda).¹⁶¹

Septembris 1930 kohtus Eesti saadik turismi ülemkomissari ja Dijoni linnapea M. Gaston Gerard'iga, kes meeleldi nägi Eesti osavõttu Dijoni toiduainete näitusest. Näitus oli planeeritud ajavahemikul 01. novembrist kuni 17. novembrini. M. Gaston Gerard juhtis tähelepanu, et messil on väljapanijatel kauplemise õigus, mis soodustas kaupade tutvustamist.¹⁶² Õige pea selgus, et peale Rosen & Ko ei olnud keegi huvitatud Dijoni toiduainete näitusel osalemisest. Läbirääkimiste tulemusel ei soovinud ka nemad üksinda osaleda, kartes liiga kõrgele ulatuvaid kulusid.¹⁶³

Teema kokkuvõtteks võib öelda, et 1928. aasta Pariisi näitusest osavõtt läks Eestile korda. Seda kinnitab Eesti ja Prantsusmaa kaubavahetuse elavnemise kümnendi lõpus, ehkki siinjuures ei maksa ära unustada üldise majanduskeskkonna head olukorda ja uuendatud kaubanduslepingu mõju. Saatkonna püüded teistest taolistest üritustest osa võtta ei kandnud aga vilja.

---

¹⁶⁰ K. R. Pusta Välisministeeriumile, 05.06.1928 – ERA f 957, n 5, s 475, l 11.

¹⁶¹ Majandusministeerium Pariisi saatkonnale, 18.09.1930 – ERA f 957, n 4, s 155, l 66.

¹⁶² K.R. Pusta Välisministeeriumile, 04.10.1930 – ERA f 891, n 1, s 349.

¹⁶³ Majandusministeerium Välisministeeriumile, 07.10.1930 – ERA f 891, n 1, s 349.

3.4. Sõjavarustuse ostmine Prantsusmaalt

1925. aasta 9. novembril sõlmiti Eesti Pariisi saatkonna hoones leping Eesti Sõjaministeeriumi ja *le Société des Aeroplanes Henry Potez* vahel, millega Eesti ostis neli uut kaheistmelist kaugluure lennukit Henry Potez 25 A2, mis olid varustatud 420 hobujõulise mootoriga *Jupiter*. Ühe lennuki hinnaks kujunes 2700 naelsterlingit. Eesti poolelt allkirjastas lepingu saadiku ajutine kohusetäitja A. Schmidt.¹⁶⁴ Nimetatud lennuk oli varustatud 4 kuulipildujaga, neid ehitati perioodil 1925–1934 üle nelja tuhande ning olid paljude riikide teenistuses.¹⁶⁵

Märtsis 1926 teatati kindralstaabist Eesti saadikule, et Prantsusmaalt tellitud lennukite ja nende kuulipildujate vastuvõtmine oli alanud, ning paluti edastada kõik leitnant Voldemar Posti poolt vastuvõetud aktid koheselt kaitseväge varustusvalitsuse tehnikaosakonda. Ühtlasi paluti lennukite saate- ning kinnituskohandused.¹⁶⁶ 22. juulil 1926 edastas saatkond kindralstaabi II osakonna ülemale nelja luurelennuki saatedokumendid ja kaks kindlustuslepingut. Lennukite väljasaatmine viibis streigi tõttu Antwerpeni sadamas, kuid 7. augustiks jõudsid lennuväerügemendile Prantsusmaalt tellitud neli luurelennukit kohale.¹⁶⁷

Kui nelja luurelennuki ost sujus tõrgeteta, siis hävituslennukite muretsemine kulges raskemalt. Sõjanõukogu otsustas 18. märtsil 1925. aastal tellida firmalt *Gourdou Leseurre* hävitajad *Gourdou Leseurre C.L.I 180* hobujõulise mootoriga *Hispano-Suiza*, hinnaga 109 895 Prantsuse franki tükk. Kogusumma 1 098 950 franki tuli kanda Eesti saadiku nimele Prantsusmaal.¹⁶⁸ Need üheistmelised monoplaanid olid peale Prantsusmaa veel Läti, Tšehhoslovakkia ja Soome kasutuses.¹⁶⁹

Sõjaministeerium oli informeerinud 16. aprillil 1925. aastal Eesti saatkonda lennukite soetamisest ning edastas väljavõtted sõjanõukogu protokollidest. Ühtlasi tuli saatkonnal sõlmida vajalikke lepinguid, toimetada rahalisi maksmissi, koostada aruandeid ostude kohta ning igakülgselt kaitsta Sõjaministeeriumi huvisid varustuse muretsemisel.¹⁷⁰

Pärast saatkonna sõjaväeatašee suhtlust Prantsuse ekspertidega, informeeriti sõjaministrit, et *Gourdou*-tüüpi lennukid ei loetud kõige kaasaegsemateks. Soomlased olid mõned neist ostnud, kuid lätlased ja poolakad kavatsesid osta kiiremaid ja tugevamaid *Breguet*-tüüpi

¹⁶⁴ Leping. Tõlge kava ära kirjast, 21.12.1935 – ERA f 498, n 14, s 154, l 2.

¹⁶⁵ Gerdessen, Frederik; Kitvel, Toivo; Tilk, Johannes. Aeg. Mehed. Lennukid: Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001. Lk 299.

¹⁶⁶ Kindralstaabist Pariisi saatkonnale, 03.1926 – ERA f 498, n 14, s 154, l 33.

¹⁶⁷ Pariisi saatkonnast kindralstaabi II osakonna ülemale, 26.07.1926 – ERA f 498, n 14, s 154, l 34.

¹⁶⁸ Väljavõte sõjanõukogu erikoosoleku protokollist, 21.03.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 4.

¹⁶⁹ Gerdessen jt 2001, lk 298.

¹⁷⁰ Sõjaministeerium Eesti saatkonnale, 16.04.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 22.

lennukeid. Rõhutati, et suurte summade kulutamine selliste lennukite peale ei pruugi olla mõistlik.¹⁷¹ Võimaliku vaenlase (Nõukogude Liit) lennuvägi oli üldiselt nõrgavõitu, kuid seda hakati täiendama uuemate ja tugevamate lennukitega. Siit järeldati, et Venemaale oleks võimalik vastu astuda vaid kõige uuemat tüüpi lennumasinatega.

Siiski tehti Sõjaministeeriumi poolt 27. mail 1925. aastal Vabariigi Valitsusele ettepanek tellida Prantsusmaalt 10 *Gourdou Leseurre* hävitajat kahe kuulipildujaga.¹⁷² Lennuväerügemendi ülem August Steinberg oli sõjaministrile ette kandnud, et tellimuse korral tuleb leping sõlmida firmaga *Les Ateliers & Chantiers de la Loire*'ga, sest selle firmaga oli *Gourdou Leseurre* vabrik ühinenud. Peale selle oli tüüp C.L.I asemel lennuväerügemendi ülema esitatud lepingukavasse märgitud L.G.L.B.3. Lennuväerügemendi ülema abi major Karl Haasi sõnul oli tegemist uuema tüübiga, sest igasugune konstruktsiooni muutmine tõi kaasa ka tüübi märgistuse muutmise. Lisaks nõuti tootja poolt, et raha väljamaksmine toimuks dollari kursi alusel, 1\$=19,075 franki.¹⁷³

Iga lennuki pardal sooviti näha kahte kuulipildujat *Darne*. Hiljem tegi Pariisi saatkond Prantsuse Sõjaministeeriumile päringu *Darne* kuulipildujate omaduste kohta. Ministeerium loobus ametlikust vastusest, sest relv ei olnud Prantsusmaa sõjaväes kasutusel, samuti korralikult testimata. Viimati nimetatud info hankis saatkonna sõjaväeatašee J. Junkur ministeeriumist mitteametlikult. Kuid Jugoslaavia ostukomisjoni liige rääkis J. Junkurile, et nende valitsus ostis 100 *Darne* kuulipildujat. Laskmise juures oli esinenud mõningaid probleeme, kuid relv oli üldiselt sobiv.¹⁷⁴

29. oktoobril 1925. aastal sõlmiti lennukite ostmiseks leping, milles kohustati 4 kuu jooksul st hiljemalt 1. märtsiks tellitud lennukid üle andma Eesti Sõjaministeeriumi esindajale ühel Pariisi läheduses asunud lennuväljal.¹⁷⁵ Enne lepingu sõlmimist oli frangi kurss langenud alla 24 ühe dollari eest ning võimaldas vaid 8 lennuki ostmist. Tootja esindaja sai Eesti poolelt pakkumise kursiga 23,80, nüüd jätkunuks raha 9 lennuki jaoks. Kuna valuuta tugevnes pisut lepingu sõlmimise ajaks, siis lepiti Eesti saadiku ajutise kohusetäitja A. Schmidt'i ja firma esindaja vahel kokku kursiga, mis võimaldas 10 lennuki ostmist.¹⁷⁶ See tähendab, et lõpuks ei takistanud kuulipilduja küsimus ega frangi langus 10 hävitaja muretsemist.

---

¹⁷¹ Pariisi saatkonnast sõjaministrile, 11.05.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 78–79.

¹⁷² Sõjaministri ettepanek Vabariigi Valitsusele, 27.05.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 69.

¹⁷³ Kolonel Steinbergi salajane ettekanne sõjanõukogule, 26.06.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 69.124.

¹⁷⁴ Sõjaväe varustuse valitsus sõjaministrile, 26.09.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 189.

¹⁷⁵ Sõjaväe varustuse valitsus sõjaministrile, 09.03.1926 – ERA f 498, n 14, s 145, l 281.

¹⁷⁶ A. Schmidt sõjaministrile, 31.10.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 250.

Novembris 1925 teatas sõjaväeatašee, et tellitud lennukid võidakse Eestile üle anda juba detsembri lõpus, kuid viivitusi tekitas relvade kohale toimetamine.¹⁷⁷ Kokkulepitust varasemat üleandmist siiski ei toimunud. Hävitajate vastuvõtmine viibis 15 päeva, seoses halbade ilmastikuoludega. Peale selle pidi lennukid sisse pakkima, seega ei jõudnud need Tallinna enne aprilli keskpaika. Tellitud hävitajate eest maksti nagu lepingus ette nähti – 50% tellimise summast allakirjutamise päeval ja ülejäänud 50% peale lennukite lõplikku vastuvõtmist. Lepingu kogusumma oli 989 055 prantsuse franki, kusjuures väljamaksmine sündis kursiga 1\$=19,5 franki.¹⁷⁸

17 paragrahvist koosnenud lepingu sissejuhatuses öeldi: „*Les Ateliers et Chantiers de la Loire* müüb Eesti Vabariigi Sõjaministeeriumile kümme (10) uut jahilennukit/hävitajat/ üheistmeline monoplaan, tüüp *Gourdou & Leseurre L.G.L.B.3* ühes kõige tarviliste osadega, abinõudega ja instrumentidega.“¹⁷⁹ Kasutusse võeti nad siiski treeninglennukitena, sest kiirus ei vastanud ostulepingus toodud andmetele, lubatud 230 asemel suutis vaid 180 km/h.¹⁸⁰ Tänu mõnedele konstruktsioonivigadele juhtus Eestis *Gourdou*-tüüpi lennukitega järgnevatel aastatel rida õnnetusi.¹⁸¹

Sama aasta 5. augustil informeeris Sõjaministeeriumi varustusvalitsuse ülem sõjaväeatašeed Pariisis, et 1926. aastal kavatsetakse muretseda 22 hävitajat. Kuna eelmisel aastal saadud pakkumised olid vananenud, siis paluti pöörduda lennukiehitajate poole pakkumuste saamiseks. Pöörduda tuli ainult nende firmade poole, kelle toodang oli kasutuses Prantsusmaa sõjaväes ja mida loeti ajakohaseks.¹⁸² See kavatsus siiski konkreetsete tulemusteni ei jõudnud.

Alles 14. juunil 1929. aastal palus Kaitseministeeriumi varustusvalitsus Eesti saatkonna sõjaväeatašeel pöörduda juba konkreetsemalt firma *Gnome Rhône*'i poole ning küsida pakkumine 22 mootori *Gnome Rhône Jupiter* tarvis. 1929. aastal oli plaanis muretseda 22 hävitajat ja ning leiti, et soodsam oleks mootorid eraldi tellida ja edastada need lennukite valmistavale firmale peale monteerimiseks.¹⁸³ Augustis tegi firma *Gnome Rhône*'i esindaja, pärast läbirääkimisi Kaitseministeeriumiga, pakkumise 1350 naelale ühe mootori eest. Eesti sõjaväeatašeed J. Junkurit läbirääkimistest ei informeeritud, ehkki ka tema oli firma

---

¹⁷⁷ Kindralstaabi ülem sõjanõukogule, 31.10.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 249.

¹⁷⁸ Sõjaväe varustuse valitsus sõjaministrile, 20.11.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 281.

¹⁷⁹ Sõjaväe tehnilise nõukogu poolt heaks kiidetud lepingu kava, 28.07.1925 – ERA f 498, n 14, s 145, l 302.

¹⁸⁰ Kitvel, Toivo; Tilk, Johannes. Eesti lennukroonika: tekste ja pilte aastani 1940. Tallinn: OÜ Aviopol, 2003. Lk 98.

¹⁸¹ Gerdessen jt 2001, lk 298.

¹⁸² Varustusvalitsuse ülem kaitseväe esindajale Pariisis, 05.08.1929 – ERA f 498, n 14, s 291, l 30.

¹⁸³ Varustusvalitsuse tehnikaosakond kaitseväe esindajale Pariisis, 14.06.1929 – ERA f 498, n 14, s 291, l 40.

esindajatega kontaktis olnud.¹⁸⁴ Õige pea vähendati tellitavate lennukite arvu 12-le. Kaitseministeerium sõlmis 29. jaanuaril 1930 lepingu firmaga *Société des Moteurs Gnome et Rhône* 12 komplekti lennukimootorite *Gnome–Rhône Jupiter ser. VI* hankimiseks, kokku 15 600 inglise naela eest.¹⁸⁵ Lepingu § 5 järgi pidid tellitud mootorid hiljemalt 30. maiks jõudma *The Bristol Aeroplane Company Limited* tehasesse Inglismaal.¹⁸⁶ Siiski tuli Eesti sõjaväeatašeel R. Tombergil veel 18. ja 30. juunil lennukimootorite tehist külastada, sest tellimuse täitmise tähtaeg hilines. Aga juuli alguseks olid need saadetud Inglismaale.¹⁸⁷ Tellitud lennukimootorid jõudsid Tallinna 1930. aasta augustis monteerituna ühekohalistele hävituslennukitele *Bristol Bulldog*.¹⁸⁸

3.5. Eesti–Prantsusmaa 1929. aasta kaubandusleping

Nagu märgitud oli lina 1920. aastate esimese poole Eesti olulisim väljaveoartikkel. Linakiu kasvupind saavutas oma maksimumi 1925. aastal. Samast aastast muutus Eesti peamiseks ekspordiar artiklikaks või, mida viidi ka Prantsusmaale.¹⁸⁹ Lina hindade alanemine 1920. aastate teisel poolel põhjustas selle väljaveo vähenemise, sest põllumehed piirasid tootmist.¹⁹⁰ 1927. aastaks läks puidu osatähtsus Eesti ekspordis linast ette ning lisaks suurenes tselluloosi väljavedu.¹⁹¹ 1928. ja 1929. aastaks toimunud muudatuste tõttu troonisid Eesti väljaveos Prantsusmaale männi- ja kuuselaud, vineerist toolipõhjad, tselluloos, lina ja või.¹⁹² Eesti–Prantsuse kaubavahetuse iseloomustavaks jooneks oli Eesti ekspordi piirdumine üksikute kaupadega. Eestis tunti Prantsuse turgu vähe ja ekspordijatel puudus tugev väljaveo organisatsioon.

1922. aastal Prantsusmaaga sõlmitud leping vajab revideerimist, sest paljud Eesti kaubad ei suutnud võistelda enamsoodustatud riikidest pärinevate kaupadega.¹⁹³

Eesti läbirääkimised Prantsusmaa Kaubandusministeeriumis algasid 6. veebruaril 1929. aastal ja kestsid kuni 21. veebruari õhtuni. Prantsusmaa poolt osalesid Kaubandusministeeriumi,

---

¹⁸⁴ J. Junkur varustusvalitsuse ülemale, 08.08.1929 – ERA f 498, n 14, s 291, l 25.

¹⁸⁵ Varustusvalitsuse tehnikaosakond kaitseväge esindajale Pariisis, 22.02.1930 – ERA f 498, n 14, s 291, l 43.

¹⁸⁶ Leping nr 110, 29.01.1930 – ERA f 498, n 14, s 291, l 5.

¹⁸⁷ R. Tomberg varustusvalitsuse ülemale, 30.07.1930 – ERA f 498, n 14, s 291, l 53.

¹⁸⁸ Varustusvalitsuse tehnikaosakond Majandusministeeriumile, 08.10.1930 – ERA f 498, n 14, s 291, l 58.

¹⁸⁹ Valge 2003, lk 332.

¹⁹⁰ Semper, P. Väliskaubandus 1927. aasta I poolel. – *Eesti Statistika* 1927, nr 69, lk 454.

¹⁹¹ Öisman 1928, lk 107.

¹⁹² Majandusministeeriumi ringkiri, 09.04.1930 – ERA f 969, n 3, s 20, l 14–17.

¹⁹³ Seletuskiri Eesti–Prantsusmaa kaubandus- ja laevanduskonventsiooni kinnitamise seaduseelnõule, 22.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 98.

Välisministeeriumi, Rahandusministeeriumi ning Põllumajandusministeeriumi esindajad; Eesti poolt K. R. Pusta ja R. Mickwitz. Kuna prantslastel oli peaaegu iga artikli jaoks oma asjatundja, siis polnud kahe Eesti delegaadi olukord kerge.¹⁹⁴ Peamised Eesti delegatsiooni jaoks olulised küsimused puudutasid vineeri, põlevkiviõli ja veinide küsimusi.

1920. aastate teises pooles muutus vineer mööblitööstuse jaoks mitte ainult ihaldusväärseks, vaid peamiseks konstruktsioonelemendiks.¹⁹⁵ AS Lutheri esindajad olid saadikut informeerinud minimaaltariifi vajadusest toolipõhjadele ning vineerile. Eesti delegatsioon selle eesmärgi ka saavutas.

Sama ei saa öelda põlevkiviõli suhtes. Põlevkiviõlide tootmine laienes 1920. aastatel ning õlid muutusid oluliseks ekspordiar artikliks.¹⁹⁶ Eesti soovis Prantsusmaale sisse vedada immutamiseks mõeldud õlisid. Prantsusmaa tolli poolt tehtud proovid olid aga eestlastele ebasoodsad, mis tähendanuks kõrgemaid tollimakse. Ehkki põlevkiviõlide küsimus oli päevakorda kerkinud juba enne kaubanduslepingu läbirääkimiste alustamist, ei suudetud seda probleemi lahendada ning see hakkas takistama kaubanduslepingu sõlmimist.

6. detsembril 1927. aastal Prantsusmaa tollile esitatud õliproovidest oli vaid üks proov niinimetatud raske õli e immutusõli (mille minimaalne toll oleks 1.50 franki tonnist), teised seitse proovi sisaldasid õli, mille üldtoll oli 223 ja minimaalne toll 77 franki. Põlevkiviõli oli tolli mõistes sarnane tõrva kreosoodiga, mis oleks nõudnud kogu Prantsusmaa põletusainete nimekirja ümbertegemist. Selleks omakorda vajati Prantsusmaa parlamendi nõusolekut. Teadmata põhjustel polnud Prantsuse tolli kätte jõudnud 4. jaanuaril Prantsusmaa Rahandusministeeriumi viidud õliproovid ega ka Tallinna Prantsuse saadiku kaudu esitatud proovid. Lõpuks leiti need siiski üles ja analüüsi tulemustest lubati varsti Eesti saadikut informeerida.¹⁹⁷

Eesti Pariisi saatkonnast 6. märtsil 1929. aastal Välisministeeriumile lähetatud kirjas teatati, et Tallinnast saadetud põlevkiviõli analüüsi kohta pole saatkond veel ametlikku vastust saanud. Küll aga laekus info Prantsusmaa Kaubandusministeeriumi ametnikult, et tolliameti aruanne polnud Eestile soodne. K. R. Pusta tuletas Prantsuse poolele uuesti meelde, et selle küsimuse taga seisab lepingu parafeerimine ning tuleks leida moodus, kuidas õli seostada immutusõlidega, mille minimaaltariif oli 1.50 franki. 1927. aastal antud proovidest oli proov nr

---

¹⁹⁴ K. R. Pusta välisministrile, 22.02.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 9.

¹⁹⁵ Kermik 2004, l 96.

¹⁹⁶ Pihlamägi 1999, lk 190.

¹⁹⁷ K. R. Pusta välisministrile, 22.02.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 10.

3 Prantsuse tolli analüüsi järgi sobinud sellesse kategooriasse.¹⁹⁸ Eesti pool soovis maksustamist mitte analüüsi, vaid kasutamise järgi (st immutusainena).

Üheks raskemaks küsimuseks osutus läbirääkimistel veinide tollimaks. Prantsusmaa oli kõige rohkem huvitatud just veinide väljaveost ning Eesti tollimäärad nimetatud kaubale olid võrdlemisi kõrged. Veinide osas soovis Prantsusmaa tagasi jõuda vähemalt nende määradeni, mis kehtisid enne tollimaksude üldist tõstmist 1924. aastal. Selle Prantsusmaa ka saavutas.¹⁹⁹

K. R. Pusta arvas, et Tallinna saadetud lepingu tekst koos lisade ja seletuskirjadega oli Eestile vastuvõetav. Prantsusmaa ülemäärast sissevedu ei olnud sellest karta. Need tööstused, mis olid huvitatud ekspordist Prantsusmaale, said nüüd minimaaltariifiga uusi võimalusi ja täieliku enamsoodustuse.²⁰⁰

15. märtsil 1929. aastal kirjutas K. R. Pusta A. Briand'i kabinetis alla uuele Eesti–Prantsuse kaubanduslepingule ning selle kaaskirjadele. Läbirääkimisi viivitas viimase nädala jooksul põlevkiviõli küsimus. Prantsusmaa valitsus võttis kohustuse uuendada kehtivat Prantsusmaa nomenklatuuri, et immutamiseks mõeldud õlid saaksid odavama tollitariifi. Rahandusminister Henry Cheron, kelle nimi seisis kaubandusministri asetäitjana A. Briand'i allkirja kõrval, jäi allakirjutamisele hiljaks. Minister tõi aga kaubanduslepingu teksti Kaubandusministeeriumi direktori Elbeli saatel isiklikult saatkonda, et sellega rõhutada Prantsuse valitsuse sõprust Eesti Vabariigi ja tema saatkonna vastu. Viisakuste vahetamisel tuletas Eesti saadik veelkord meelde Eesti põlevkiviõli küsimust, mille lahendus sõltus nüüd peaasjalikult Prantsusmaa Rahandusministeeriumist.²⁰¹

Märtsi lõpuks sai selgeks, et Prantsusmaa parlamendile pole võimalik esitada maksude muutmise seadust, mis puudutas põlevkiviõli maksustamist. Kuid Prantsusmaa välisminister tegi ülesandeks järgi uurida, kas ei oleks võimalik muuta 29. juuli 1928. aasta dekreeti nii, et immutamine saaks lisatud tarvitamismooduste nimekirja, mis lubaks kasutada kõige madalamaid tollimäärasid.²⁰² 30. mail 1929. aastal teatas saadik Pariisist, et loodetavasti antakse juuni lõpus välja dekreet, millega põlevkiviõliledele lubatakse samad soodustused Prantsusmaale sisseveoks nagu järgmistele õliledele: *gaz oils, fuel oils ja road oils*.²⁰³ 31. augustil

---

¹⁹⁸ K. R. Pusta välisministrile, 06.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 87–88.

¹⁹⁹ Seletuskiri Eesti-Prantsusmaa kaubandus- ja laevanduskonventsiooni kinnitamise seaduseelnõule, 22.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 99–100.

²⁰⁰ K. R. Pusta välisministrile, 22.02.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 12–13.

²⁰¹ K. R. Pusta välisministrile, 15.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 93–95.

²⁰² A. Briand K. R. Pustale, 25.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 140.

²⁰³ K. R. Pusta välisministrile, 30.05.1929 – ERA f 957, n 13, s 277, l 20.

1929. aastal ilmuski Prantsuse Valitsuse Teatajas dekreet teede ja katusepapi immutatsioonide kohta, mis vastas ka Eesti soovidele.²⁰⁴

Prantsusmaaga kaubanduslepingud sõlminud riigid võib liigitada nelja gruppi. Kõige soodsama grupi moodustasid riigid, kelle kaupade suhtes rakendati eranditult minimaaltariifi. Sellesse gruppi kuulus 25 riiki, kellega olid kaubanduslepingud sõlmitud enne Esimest maailmasõda (va Saksamaa ja Luksemburg). Teise gruppi kuulusid enamjaolt koloniaalriigid (kokku 10), samuti terve rida Inglise, Hollandi ja Taani kolooniaid ning dominiioone (sh India), kellele kindlustati minimaaltariif ainult nn koloniaalkaupade suhtes. Kolmandas grupis oli ainult üks riik – Türgi, kellega sõlmitud leping jagas kaubad kolme liiki: esimene liik oli väikesearvuline ja allus üldtariifile, teine sisaldas kaunis suure hulga kaupu ja allus minimaaltariifi määradele; kolmas, kuhu kuulusid kõik lepingus eraldi nimetatud kaubad, kasutas 50% alandust üld- ja minimaaltollitariifi määrade vahel. Umbes samas olukorras olid riigid, mis kuulusid viimasesse gruppi. Nende arv oli 16 ja väheste eranditega oli tegemist riikidega, kellega lepingud sõlmiti pärast 1919. aastat. Peale Eesti kuulusid sellesse gruppi Lõuna-Aafrika Unioon, Austria, Borneo, Bulgaaria, Kanada, Hispaania, Ameerika Ühendriigid, Soome, Kreeka, Guatemala, Haiti, Läti, Nicaragua, Poola, Tšehhoslovakkia ja Ungari. Kõik need riigid kasutasid minimaaltariifi ainult nende kaupade kohta, mis olid kaubanduslepingutes Prantsusmaaga eraldi nimetatud. Kõigi teiste kaupade kohta maksid üldtariifi määrad.²⁰⁵ Peale selle kindlustas Eestiga sõlmitud lepingu artikkel 2 nimekirjas B²⁰⁶ loetletud kaupadele need tollimäärad, mis Prantsusmaal kehtisid lepingu sõlmimise hetkel.²⁰⁷ See oli oluline, kuna Prantsusmaa tõstis sellel perioodil mitmeid kordi tole.

Peale õlide olid Prantsusmaal seni kõrgemalt maksustatud Eestist pärit kasevineerist tahvlid. Uue lepinguga paigutati need teiste lihtsamate puittahvlite hulka. Varasem leping sisaldas erisoodustusi Prantsusmaa koloniaalkaupadele. Uue lepingu järgi jäi see soodustus maksma ainult tubaka suhtes. Seevastu Eesti saavutas õiguse mitmeid kaupu eksportida päritolutunnistusega, mis andis võimaluse kasutada neid soodustusi samuti transiitkaupade osas (eeldusel, et need ei kandud märke välismaise päritolu kohta). Lepingu artikkel nr 40 nägi ette tavalise nn Balti ja Vene reservatsioonid Eesti poolt, mille mõjul enamsoodustuse alla ei käinud

---

²⁰⁴ K. R. Pusta välisministrile, 04.11.1929 – ERA f ERA f 957, n 5, s 505, l 257.

²⁰⁵ Seletuskiri Eesti-Prantsusmaa kaubandus- ja laevanduskonventsiooni kinnitamise seaduseelnõule, 22.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 97.

²⁰⁶ Sõlmitud lepingu lisadeks olid A ja B nimekirja, kus olid kirjas tollitariifid konkreetsete kaupade osas. Nimekirjas A Eestisse toodavate Prantsusmaa kaupade maksumäärad, nimekirjas B Prantsusmaale toodavate Eesti kaupade maksumäärad.

²⁰⁷ Eesti-Prantsuse kaubandus- ja laevanduskonventsiooni kinnitamise seadus, 26.03.1929 – Eesti lepingud välisriikidega VIII. 1928–1929. Tallinn: E.V. Välisministeerium, 1929. Lk 216.

soodustused, mida Eesti Lätile, Leedule, Soomele või NSV Liidule oli andnud või tulevikus annab.²⁰⁸

Kui vaadata uue lepingu nimekirja A, siis 1929. aasta lepinguga kindlustati Prantsuse kaupadele mitte protsentuaalsed tollialandused, vaid lepingus fikseeritud tollimäärad. Ühtlasi oli uus kaupade nimekiri palju lühem, sisaldades 54 nimetust 102 asemel. See aspekt oli tähtis, kuna kaubandusleping oli aluseks tollisoodustustele, mida kasutati enamsoodustatud riikide poolt. Samuti oli nimekirjas palju puhtalt Prantsuse kaupu, mistõttu vähenesid tuntavalt tollimaksu kaotused tingituna enamsoodustuse klausli mõjust.²⁰⁹ Lisaks kindlustas 15. märtsil 1929. aastal allkirjastatud uus leping Eesti kaupadele minimaaltariifi, st enamsoodustuse.²¹⁰

Pärast kooskõlastamist välisministriga edastati 22. märtsil 1929. aastal Eesti–Prantsusmaa kaubandus- ja laevanduskonventsioon, selle allkirjastamise protokoll ning konventsiooni kohta vahetatud nootide kinnitamise seaduseelnõu Riigikogule vastuvõtmiseks.²¹¹

21. mail 1929. aastal teatas Eesti saadik Prantsusmaa valitsusele, et 15. märtsil Pariisis allkirjutatud Eesti–Prantsuse kaubanduskonventsioon kinnitati Riigikogus 26. märtsil.²¹² 25. oktoobril 1929. aastal teatas Eesti saatkond, et kaubandusleping on Prantsusmaa parlamendis kinnitatud ja ratifikatsiooni seadus *Journal Officiel*'is välja kuulutatud. Prantsusmaa oli valmis ratifikatsiooni dokumente vahetama niipea kui võimalik.²¹³ 7. detsembril 1929. aastal vahetas saadik ratifikatsioonikirja Prantsusmaa oma vastu.²¹⁴

Kaubanduslik läbikäimine Eesti ja Prantsusmaa vahel ajavahemikul 1925–1929 ei arenenud ühtlaselt. Prantsuse kaupade sissevedu Eestisse ületas alates aastast 1927 väljavedu (1927. ja 1928. aastal kordades).²¹⁵ Pärast uuendatud kaubanduslepingu sõlmimist Eesti eksport Prantsusmaale rohkem kui kahekordistus. 1930. aastaks toodi kõige rohkem Prantsusmaalt Eestisse sisse tekstiilikaupu (50% üldkogusest), järgnesid keemiatööstussaadused, tubakas, transpordikaubad, põllutööriistad ja masinad.²¹⁶

---

²⁰⁸ Seletuskiri Eesti–Prantsusmaa kaubandus- ja laevanduskonventsiooni kinnitamise seaduseelnõule, 22.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 101.

²⁰⁹ Ibid. L 98–100.

²¹⁰ Ibid. L 98.

²¹¹ K. R. Pusta välisministrile, 15.03.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 92–95.

²¹² Välisministeeriumi teadaanne, 05.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 231.

²¹³ Pariisi saatkond Välisministeeriumile, 25.10.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 255.

²¹⁴ K. R. Pusta Välisministeeriumile, 09.12.1929 – ERA f 957, n 5, s 505, l 275.

²¹⁵ Arvutusalus: lisa nr 3.

²¹⁶ Majandusministeeriumi ringkiri, 09.04.1930 – ERA f 969, n 3, s 20, l 14–17.

3.6. Majanduskriisi mõju Eesti ja Prantsusmaa kaubandussuhetele

1929. aasta esimesel poolel jätkus maailmas majanduslik elavnemine. Šokina mõjus New Yorgi börsiindeksi järsk kukkumine nn Mustal Neljapäeval 24. oktoobril, mis üllatas oma ulatuse ja tagajärgedega.²¹⁷ Aastad 1929–1933 on tuntud ülemaailmse majanduskriisina.

Esimese maailmasõja järgne tööstuse kiire areng oli paljudes Euroopa riikides stimuleeritud välislaenuga. Juurdepääsu kadumine väliskrediitidele peatas majanduse arengu ning õige pea algas langus.²¹⁸ Kui varasemate kriiside ajal kukkus tootmine kapitalistlikus maailmas umbes 10-15% võrra, siis nüüd vähenes tootmine koguni 44%. Maailma tööstus langes sajandi esimese kümnendi tasemele, kaubandus kaotas oma käibest kolmandiku ning riikide vahel tugevnes võitlus välisturgude pärast.²¹⁹ Tootmist piirati, tööpuudus kasvas ning kaupade hinnad langesid.

Depressioon ja finantskriis mõjutasid riikide omavahelisi majandussuhteid ja lõpetasid pärast sõda taastatud rahvusvahelise majanduse mehhanismi.²²⁰ Enamik riike hülgas lõpuks kullastandardi ja devalveeris oma valuuta. Kodumaise tootmise kaitseks rakendati erinevaid kaitsepiiranguid (tariifid, impordikvoodid, litsentsid, sisseveeokeelud jne), samal ajal eksporti suurendades.

Esimene tagasilöökk ilmnis põllumajanduses. 1929. aastaks suurenes nisu eksport Ameerika Ühendriikidest, Kanadast, Argentiinast ja Austraaliast sõjaeelselt vähem kui 7 miljonilt tonnilt 19 miljoni tonnini. Euroopa põllumajanduse taastumisega 1920. aastate teisel poolel sai ületootmisest globaalne nähtus, mis kajastus õige pea maailmaturu hindade languses.²²¹ Lisaks viljahindade langusele avaldus kriis ka metsamaterjalide turul.

Erinevalt paljudest riikidest oli Eestis 1930. aasta majanduslikult veel suhteliselt rahulik, kriisinähud avaldusid teravamalt alles 1931. aastal.²²²

1928. aastal muutus Prantsusmaa väliskaubanduse bilanss negatiivseks, 1929. aastal süvenes negatiivsus veelgi.²²³ Perioodil 1927–1930 kasvas Eesti kaupade sissevedu Prantsusmaale, eriti tugev oli kasv 1930. aastal. Tänu Eesti ja Prantsusmaa vahel sõlmitud kaubanduslepingule,

---

²¹⁷ Karma, Otto. Eesti Vabariigi majanduspoliitika: kaks aastakümnet 1919–1939. Tallinn: Umara, 1999. Lk 102.

²¹⁸ Pihlamägi 1999, l 152.

²¹⁹ Krinal 1995, lk 24.

²²⁰ Aldcroft 2001, lk 72.

²²¹ Berend 2007, lk 61.

²²² Janusson jt 1937, lk 16.

²²³ R. Kask Välisministeeriumile, 17.12.1929 – ERA f 1585, n 1, s 961, l 10–13.

milles tollitariifid kindlaks määrati, ei saanud tollikaitset nt puidu ja lina suhtes rakendada, ehkki Prantsusmaa valitsuselt seda nõuti.²²⁴

Siiski sõlmiti Eesti ja Prantsusmaa vahel kokkulepe, millega kaubanduslepingut osaliselt muudeti ning mille põhjal Prantsusmaa tõstis kartulijahu, lihasaaduste ja vilja (kaer, oder, rukkis) tollitariife. Vastav Prantsuse Vabariigi presidendi dekreet avaldati 19. juulil 1930. aastal.²²⁵ Eesti saatkonnast teavitati 28. oktoobril 1930. aastal Välisministeeriumi, et Prantsusmaa põllumajandussaadustele oli viimasel ajal mitmel korral tollikaitset rakendatud, mis sundis Prantsusmaa erinevaid kaubanduskodasid resolutsioone vastu võtma. Nendes resolutsioonides räägiti, et sarnane tollipoliitika võib Prantsusmaa tööstusele väga ohtlikuks kujuneda. Näiteks Le Havre'i ja Roubaix'i kaubanduskojad arutasid nimetatud teemat, puudutades muuhulgas ka Eesti kartulijahu küsimust. Resolutsioonis öeldi järgmist: „Kuid lihtsa teate peale, et Eestis hakatakse kartulijahuvabrikut ehitama, tõsteti asjast huvitatud ringide nõudel kartulijahu tolli. Niisugune manööver kauba suhtes, mida seni kõige vähemalgi määral sisse pole veetud ning mille vedu ka edaspidi suurel määral pole oodata, kutsus Eestis esile tollide tõstmise meie kaupade suhtes. Eestis tõsteti sel tagajärjel tolle autodelt ja jalgratastelt, mida Prantsusmaa senini iga aasta teatud arvu Eestisse oli müünud.“²²⁶

Prantsuse Vabariigi presidendi dekreediga 3. oktoobrist 1930 tuli osade Nõukogude Liidust pärit saaduste (kodulinnud, külmutatud sealiha, linnuliha, munad, teravili ja selle saadused, suhkur, puit, lina, želatiin) osas taotleda eelarveminstri poolt välja antud sisseveo luba. Sellest dekreedist johtuvalt avaldas Prantsuse kaubandusminister määruse, mille järgi tuli nimetatud kaupade sisseveol kõikidest riikidest esitada nende kaupade päritolutunnistus. Vastavalt Eesti-Prantsuse kaubanduslepingu juurde kuuluvale lisadeklaratsioonile, ei nõutud nimetatud kaupade kohta päritolutunnistusi. Seetõttu tuli muuta ka Eesti-Prantsuse kaubanduslepingu lisadeklaratsiooni.²²⁷ Kuna kaubanduskonventsiooni põhjal Eesti tollivõimude poolt välja antud päritolutunnistused olid vabastatud Prantsusmaal legaliseerimise nõudest, siis arvas Vabariigi Valitsus, et päritolutunnistuste nõude uuesti kehtestamine ei saa negatiivselt mõjuda Eesti väljaveole Prantsusmaale ning otsustas Prantsuse valitsuse ettepanekule vastu tulla.²²⁸

---

²²⁴ Eesti-Prantsuse kaubavahetus ja Prantsuse majandus 1930. Pariisi saatkonna aruanne, 17.03.1931 – .ERA f 957, n 4, s 155, 19.

²²⁵ Eesti saatkond Pariisis Välisministeeriumile ja Majandusministeeriumile, 21.07.1930 – .ERA f 957, n 4, s 155, 155.

²²⁶ J. Sammul Välisministeeriumile, 28.10.1930 – ERA f 957, n 4, s 155, 188.

²²⁷ Välisministeerium Vabariigi Valitsusele, 23.10.1930 – ERA f 957, n 5, s 656, 16.

²²⁸ Seletuskiri. Eesti-Prantsuse kaubanduskonventsiooni muutmise teise protokolli kinnitamise seaduseelnõule, 30.10.1930 – ERA f 957, n 5, s 656, 111.

Nagu mainitud pani Prantsuse valitsus Nõukogude Venemaalt tulevate kaupade osas, eriti põllumajandussaadused (teravili, või, lina, puit jne), maksma litsentsisüsteemi. Sellega taheti takistada nende kaupade sissevedu dumpinghindadega. Venemaa saaduste võimalik kõrvaldamine Prantsusmaa turult tähendas Eestile konkurendi kõrvaldamist. Eesti-Prantsuse kaubanduslepingu muutmise II protokoll võeti vastu Riigikogus 20. detsembril 1930.²²⁹

13. novembril 1931. aastal informeeris Pariisi saatkond Välisministeeriumi väliskaubanduse osakonda, et avaldati uus dekreet, millega piirati järgmiste kaupade sissevedu: linnud, kodujänesed, lambaliha ja munad. Uus sisseveo kitsendus küll Eestit eriti ei puudutanud, sest antud kaupu Prantsusmaale väga palju ei eksporditud. Kuid Eesti püüdis oma ekspordi suurendada, sh osalt nimetatud kaubagruppide hulgast. Seega jäid eestlaste püüded uusi turge vallutada nimetatud kitsenduste taha.²³⁰

1931. aasta kevadel müüdi Eesti võid Pariisi turul suuremal määral, kui tavaliselt. 28. oktoobril avaldas Prantsusmaa põllutööminister dekreedid, et 1931. aastal ei saa sisse vedada võid, lihakonserve, elusloomi (veised), sest oli ära kasutatud nende kaupade jaoks alles 30. septembril määratud sisseveokvoodid. Sissevedu jäi endiselt vabaks teistele piimasaadustele, mõnedele vorstisortidele ja sinkidele.²³¹ Kuid juba 25. novembril teatati Pariisist üleüldiste (kõiki riike hõlmavate) kvootide laiendamisest ka teistele piimasaadustele (piim, koor, juust).²³²

19. novembri 1931. aasta korraldusega loodi Prantsusmaal ministeeriumide vaheline komitee, kes vaatas läbi sisseveolubade andmise küsimusi kvoodi alla määratud kaupade suhtes. Sisseveolubade andmise osas kehtestati teatud reeglid. Sisseveoload olid nimelised ja neid ei tohtinud edasi anda. Neid võis kasutada ainult ühe tollibüroo kaudu. Sisseveolubasid anti ettevõtetele, kes olid tegutsenud enne 30. septembrit 1931.²³³ Seega toimus majandusolukorra halvenemisega käsikäes kaubanduslike piirangute kehtestamine.

---

²²⁹ Välisministeerium saadikule Pariisis, 20.12.1930 – ERA f 957, n 5, s 656, l 32.

²³⁰ J. Sammul Välisministeeriumile, 13.11.1931 – ERA f 957, n 4, s 169, l 53.

²³¹ J. Sammul Välisministeeriumile, 29.10.1931 – ERA f 957, n 4, s 169, l 68.

²³² J. Sammul Välisministeeriumile, 25.11.1931 – ERA f 957, n 4, s 169, l 58.

²³³ J. Sammul Välisministeeriumile, 04.12.1931 – ERA f 957, n 4, s 169, l 61.

KOKKUVÕTE

Eesti Vabariigi esimese ja teise välisdelegatsiooni liikmeks olnud ja peamiselt Pariisis tegutsenud Kaarel Robert Pusta oli Prantsusmaaga seotud juba 20. sajandi alguses, kui õppis pagulasena lühiajaliselt Pariisis. Pärast Eesti Vabariigi tunnustamist töötas K. R. Pusta kuni 1932. aastani saadikuna Prantsusmaal. Kokku tegutses K. R. Pusta pea kümnes riigis diplomaatilise esindaja või saadikuna. Alates 1935. aasta lõpust jäi välisteenistusest kõrvale, sest sattus uurimise alla väidetava seotusega vabadussõjalastega. Pariisi naastes oli kümnendi lõpus Eesti saatkonna nõunik.

Prantsusmaal värskest loodud Eesti esinduse ametnikud ja vabariigi saadik koostasid lisaks sise- ja välispoliitilistele ülevaadetele ka majanduslikke kokkuvõtteid, mis edastati Tallinna vastavatesse ametkondadesse. Samuti üritas saatkond abistada ettevõtjaid kaubandussidemete loomisel.

Esimesele maailmasõjale järgnenud aastatel tuli Euroopa riikidel tegeleda erinevate majandusprobleemidega: inflatsioon, võlad, reparatsioonid, sõjas laastatud piirkondade ülesehitamine. Valdav enamus riike Euroopas siiski saavutas või ületas sõjaeelse sissetulekute ja tootmise taseme hiljemalt 1920. aastate lõpuks. Kümnendi teisel poole tõusis esile just Prantsusmaa kiire kasv.

Eesti majandus oli kümnendi alguses raskes olukorras, tootmismahud olid sõja-aastail drastiliselt langenud. Lisaks muutusid suhted Nõukogude Venemaaga 1923. aasta alguseks keerulisteks ning soodsaid kaubandussuhteid enam luua ei õnnestunud. Nüüd kujunes prioriteediks hoopis toimivate kaubandussidemete loomine Lääne- Euroopaga. Algas oli raske, sest tegeleti sõjast räsitud majanduse taastamisega (sealhulgas tuli rajada oma raha- ja pangasüsteem) ning kohaneti uue olukorraga, lisaks ei olnud Eesti kaubad Euroopas tuntud. Tähtsaimateks tööstusharudeks kujunesid 1920. aastatel tekstiili- ja toiduainetööstus. Hoogsalt kasvas väliskaubanduse maht, ehkki väliskaubanduse bilanss jäi vaadeldaval perioodil enamasti negatiivseks.

Eesti Vabariik asus pärast Vabadussõja lõppu looma oma väliskaubanduspoliitikat ning kaubanduskontakte teiste riikidega. Üks esimesi oli Prantsusmaa, kellega Eesti sõlmis 07. jaanuaril 1922. aastal kaubanduslepingu. Läbirääkimisi prantslastega pidas Eesti saadik K. R. Pusta koos Eestist määratud abilistega. Sõlmitud leping andis Eesti ärimeestele võimaluse parematel tingimustel Prantsusmaaga kaubavahetust pidada, kuid majanduslik läbikäimine

sellegi poolest märgatavalt ei hoogustunud. Pärast lepingu sõlmimist tuli saarkonnal tegeleda veel päritolutunnistuste probleemiga, mis lahenes lõpuks soodsalt.

Eesti jaoks kujunesid olulisemateks partneriteks hoopis Suurbritannia ja Saksamaa, alates 1924. aastast kuulus nimetatud riikidele 60% ekspordimahust. Aastateks 1927–1931 oli Prantsusmaa osakaal kasvanud 2,9%. Eesti osatähtsus Prantsusmaa sisseveos jäi marginaalseks. Eesti eksportis Prantsusmaale peamiselt lina, puitu, vineerplaate ja viinertooli põhjasid. Sisse vedas tekstiilikaupu, tubakat, masinaid jm.

Eesti ostis 1920. aastatel mitmel korral lennukeid Prantsusmaalt. 1925. aastal 4 luurelennukit ja samal aastal teise tellimusega 10 hävitajat. 1930. aastal soetati Prantsusmaa tootjalt 12 lennukimootorit Inglismaal toodetud lennukite tarbeks. Eesti saatkonna ülesandeks nende tehingute juures jäi Eesti ametkondade abistamine ning vajadusel läbirääkimiste pidamine.

Läbi vaadeldava kümnendi soovitas K. R. Pusta aktiivselt osavõttu erinevatest rahvusvahelistest kaubandusnäitustest, kus Eesti oleks saanud oma toodangut tutvustada ja uusi kontakte sõlmida. Kuna osavõtmine oli kulukas, siis saadiku soovitudele vastupidiselt ettevõtjad nimetatud üritustest osa võtma ei kippunud. Kuid 1928. aastal 12.–28. maini Pariisi toimunud kümnendi suurimast näitusest võttis Eesti esinduslikult osa, olles muuhulgas üks vähestest riikidest, kellel oli oma paviljon. K. R. Pusta hindas kogu üritust väga kõrgelt. Pariisi näitusel sõlmitud kontaktid aitasid elavdada kahe riigi omavahelist kaubandust.

1929. aastaks tuli varem sõlmitud kaubandusleping revideerida. Sama aasta veebruaris pidas K. R. Pusta prantslastega läbirääkimisi olulisemates lepingu küsimustes. Eesti poole suurem huvi oli oma põlevkiviõlile soodsate tollimäärade kindlustamine. See ka õnnestus, ehkki lõplik lahendus saabus alles pärast lepingu allkirjastamist. 1920. aastate lõpus kasvas tuntavalt ka omavaheline kaubandus. Mõlemas riigis andis majanduskriisi mõju tugevamalt tunda alles aastal 1931. Kuid juba aastast 1930 asus Prantsusmaa piirama kaubavahetust oma partneritega sh Eestiga.

Eesti saatkonna roll majandussidemete arendamisel ei olnud vaadeldaval perioodil siiski märkimisväärne. Räägiti läbi küll kaubanduslepingu sõlmimisel või lennukite muretsemisel. Kuid enamasti piirduti Eesti vabariigi asustuste informeerimisega majanduslikust olukorrast Prantsusmaal. Mitmed dokumendid paljastavad, et K. R. Pusta ja saatkonna huvi majandusküsimuste osas jäi pinnapealseks. Ainult kaubanäitustest osavõtmine tundus K. R. Pustale atraktiivne. Võimalik, et saatkonna loiduse taha jäi ka riikide kaubavahetuse mahu tagasihoidlik tase.

SUMMARY

Estonian Embassy in Paris, it's role in the development of economic relations between Estonia and France during 1921–1931

Kaarel Robert Pusta served as an Estonian diplomat in several European countries. His work is primarily associated with Paris, where he acted as an envoy between years 1918–1932. By 1939 he had returned to Paris and worked as an advisor for Estonian Embassy.

After the Great War Europe encountered considerable economic difficulties: inflation, huge debts, burden of reconstruction and reparation payments were amongst them. During the next ten years most European countries returned to economic normalcy. French economy, in particular, showed remarkable progress during the last half of the 1920s.

After gaining independence in 1918 Estonia had to build up its independent economic system. Industrial and agricultural output had dropped drastically during previous wars. By 1923 the closing of the Russian market meant establishing tight trade relations with Western Europe. Estonian delegation led by K. R. Pusta signed a commercial agreement with France on January 7, 1922. After signing the agreement, problems concerning Certificate of Origin had to be dealt by Estonian Embassy.

The trade turnover between Estonia and France grew steadily year after year, but still remained insignificant. Great Britain and Germany overwhelmingly dominated Estonian foreign trade.

In 1925 Estonia twice bought military aircrafts from France. First order involved 4 reconnaissance planes, second one 10 destroyers. In 1930 Estonia bought 12 aircraft motors for destroyers being built in Great Britain. The role of Estonian Embassy was to assist in making the deals. Contracts were signed by Estonian envoy.

Estonia took part in the international exhibition for companies to showcase and demonstrate their products and services. This event was held in Paris from 12th May to the 28th May 1928. Estonian Embassy supported throughout the decade participation in various exhibitions, although mostly companies were reluctant to participate. A new trade and navigation treaty was signed on March 15, 1929 by K. R. Pusta and Artiste Briand, as the old agreement was revised. Late 1920s saw growth in trading between Estonia and France. The main export articles to France in the 1920s were timber boards and planks, cellulose, linen and butter. Estonian-French trade reached its peak in 1929. In 1930 French government started to limit its trade with other

countries, including Estonia. Although both countries started to really suffer from the decline caused by the Great Depression as late as 1931.

The role of Estonian Embassy during the period 1921–1931 in the development of economic ties between two countries was not significant. Embassy conducted talks concerning trade treaties or buying aircrafts. But mostly their activity was limited by informing different Estonian governmental institutions about economic situation in France.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Riigiarhiiv (ERA)

Fond 73	Kaubandus- ja tööstusministeerium
Fond 498	Sõjaväe Varustusvalitsus
Fond 891	Kaubandus-tööstuskoda ja allasutused
Fond 957	Välisministeerium
Fond 969	Majandusministeerium
Fond 1585	Eesti saatkond Pariisis
Fond 1622	Pusta, Kaarel Robert – diplomaat ja ühiskonnategelane

Publitseeritud allikad

I Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr 131–142. Tallinn: Kirjastuse OÜ Täht, 1922.

Eesti lepingud välisriikidega VIII. 1928–1929. Tallinn: E.V. Välisministeerium, 1929.

Eesti Vabariigi esitajad väljamaal. Tallinn: Välisministeerium, 1924.

Eesti Vabariigi esindajad välismaal. Tallinn: Välisministeerium, 1931.

Eesti välisteenus: biograafiline leksikon 1918–1991. Koostaja Triin Mulla; Peep Pillak; Jüri Trei; Heini Vilbiks. Tallinn: Välisministeerium, 2006.

Kirjandus

Aldcroft, Derek H. The European Economy 1914-2000. London; New York : Routledge, 2001.

Berend, Ivan T. An Economic History of Twentieth-Century Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Clough, Shepard B.; **Rapp**, Richard T. European Economic History: the Economic Development of Western Civilization. New York: McGraw-Hill, 1975.

- Gerdessen**, Frederik; **Kitvel**, Toivo; **Tilk**, Johannes. Aeg. Mehed. Lennukid: Eesti lennunduse arengulugu kuni 1940. aastani. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Heaton**, Herbert. Economic History of Europe. New York: Harper & Brothers, 1948.
- Jaan Poska oma ja meie ajas: artikleid ja mälestusi. Peatoimetaja Küllö Arjakas. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2010.
- Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917–1920. Dokumente ja materjale. Koostaja Heino Arumäe; Tiit Arumäe. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituudi Kirjastus, 1993.
- Janusson**, J. Eesti majanduselu areng 1918–28. – *Eesti Statistika* 1928, nr 75, lk 88–100.
- Janusson**, Juhan. Eesti majanduslik areng. Tallinn: Põllumajanduslik Konjunktuaubüroo, 1932.
- Janusson**, J. Põllumajandus- ja tööstusainete väliskaubandus. – *Eesti Statistika* 1927, nr 67, lk 322–331.
- Janusson**, J; **Joa**, H; **Krepp**, E; **Rannes**, A; **Asper**, V; **Reiman**, H. Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1937.
- Jüri Vilms mälestustes. Koostaja Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1998.
- Karma**, Otto. Eesti Vabariigi majanduspoliitika: kaks aastakümnet 1919–1939. Tallinn: Umara, 1999.
- Kermik**, Jüri. Lutheri vabrik: vineer ja mööbel: 1877–1940. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2004.
- Kitvel**, Toivo; **Tilk**, Johannes. Eesti lennukroonika: tekste ja pilte aastani 1940. Tallinn: OÜ Aviopol, 2003.
- Klesment**, Martin. Eesti väliskaubanduspoliitikast kahe maailmasõja vahelisel perioodil (Eesti-Saksa kaubandussuhete baasil) – *Ajalooline Ajakiri* 2000, nr 1 (108), lk 81–88.
- Krinal**, Valner. Maailma majanduse arengust II. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1995.
- Mamers**, Oskar. Kahe sõja vahel: [memuaarid]. Stockholm: EMP, 1957.
- Medijainen**, Eero. Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934. Tartu: Tartu Ülikool, 1991.

- Medijainen, Eero.** Saadiku saatus: välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997.
- Pajula, Hardo.** Majanduslik inimene ja poliitiline loom. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014.
- Pihlamägi, Maie.** Eesti industrialiseerimine 1870–1940. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999.
- Pihlamägi, Maie.** Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. Tallinn: Argo, 2004.
- Piip, Ants.** Tormine Aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917–1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Örebro: Kirjastus Vaba Eesti, 1966.
- Pusta, Kaarel Robert.** Kehra metsast maailma; Saadiku päevik; Kirjad kinnisest majast. Tallinn: Eesti Päevaleht: Akadeemia, 2010.
- Pusta, Kaarel Robert.** Kogumulje Eesti näitusest Pariisi messil (12.–28. maini) – *Kaubandus-Tööstuskoja Teataja* 1928, nr 14, lk 313–316.
- Pusta, Kaarel Robert.** Kontrastide aastasada. Koostaja Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 2000.
- Renning, R.** Eesti tööstussaaduste turud 1923–26 a. – *Eesti Statistika* 1927, nr 70, lk 498–503.
- Sauks, Feliks.** Kaubanduse arengust Eestis kapitalismi tingimustes: [1900–1940]. Tallinn: Eesti Raamat, 1968.
- Semper, P.** Väliskaubandus 1927. aasta I poolel. – *Eesti Statistika* 1927, nr 69, lk 453–455.
- Tomson, Eve.** Eesti majandusajalugu 20. sajandil. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999.
- Tooms, A.** Balti riikide väliskaubandus 1924–29. – *Eesti Statistika* 1930, nr 99 (2), lk 57–69.
- Tortella, Gabriel.** The Origins of the Twenty First Century. An Essay on Contemporary Social and Economic History. London; New York: Routledge, 2009.
- Tuomioja, Erkki.** Jaan Tõnisson ja Eesti iseseisvus. Tallinn: Varrak, 2010.
- Valge, Jaak.** Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924. Tallinn: Rahvusarhiiv, 2003.
- Õisman, J.** Väliskaubandus 1919–27 a. – *Eesti Statistika* 1928, nr 75, lk 101–109.

Käsikirjalised materjalid

Türkson, Tarmo. Eesti-Prantsuse poliitilised suhted 1934–1940. Diplomitöö. Tartu: Tartu Ülikool, 1992.

Lisad

Lisa 1. Välisriikide osakaal Eesti impordis (protsentides).²³⁴

Riigid	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Saksamaa	29,6	40,2	54,7	51,0	36,6	29,5	29,1	26,4
Inglismaa	26,2	27,9	14,9	19,7	14,0	12,2	12,1	14,3
USA	10,0	2,5	2,3	3,7	12,5	23,6	12,0	14,2
N. Liit	-	1,3	1,5	4,0	12,8	4,4	7,5	9,1
Rootsi	10,2	4,9	2,7	3,2	4,0	4,0	4,6	5,2
Poola	-	-	-	0,1	1,0	1,6	10,4	4,3
Prantsusmaa	-	-	0,2	0,6	1,1	1,4	2,8	3,5
Läti	-	-	4,5	3,8	3,8	4,1	3,3	3,1
Soome	-	-	6,4	3,2	2,4	3,2	3,2	2,1
Muud	24,0	23,2	12,8	10,7	11,8	16,0	15,0	17,8

Lisa 2. Prantsusmaa import välisriikidest 1925. aastal (miljonites frankides).²³⁵

	1920	1921	1922	1923	1924	1925	Koht 1925
Soome	247,0	150,6	163,0	215,11	256,2	221,9	35.
Läti	-	-	-	49,2	49,2	84,2	52.
Leedu	-	-	3,3	14,4	14,4	20,1	66.
Eesti	16,3	14,5	11,7	18,8	35,4	17,1	67.

Lisa 3. Eesti import Prantsusmaalt ja eksport Prantsusmaale (miljonites kroonides).²³⁶

	1925	1926	1927	1928	1929
Sissevedu	1,325	2,667	3,381	5,129	4,092
% sisseveost	1,4	2,8	3,5	3,9	3,3
Väljavedu	3,461	4,931	1,310	1,677	3,434
% väljaveost	3,6	5,1	1,2	1,3	2,9

²³⁴ Õisman 1928, lk 108.

²³⁵ Bordeaux Eesti konsulaadi aruanne „Prantsusmaa sissevedu Balti riikidest,“ 06.1927 – ERA f 73, n 1, s 1166, l 12.

²³⁶ Majandusministeeriumi ringkiri, 09.04.1930 – ERA f 969, n 3, s 20, l 14–15.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina **Karol Rätsep** (sünnikuupäev: 26.08.1978)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Eesti Vabariigi Pariisi saatkonna roll Eesti ja Prantsusmaa majandussuhte arendamisel aastatel 1921–1931“,

mille juhendaja on dotsent Ago Pajur,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 25.05.2015